

ПОШТАРИНА ПЛАЋЕНА У ГО **Универзитетска библиотека**
(бесплатно) БЕОГРАД

www.lib.rs
ГОД. LXIX

ЈУЛИ—АВГУСТ 1943

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

УРЕДНИК

Д-р ФИЛИП МЕДИЋ
ПРОФЕСОР УНИВЕРЗИТЕТА

ИЗДАВАЧ

ВЕЛИБОР ЈОНИЋ
МИНИСТАР ПРОСВЕТЕ И ВЕРА

САДРЖАЈ:

- ДРАГИЊА РАДОВИЋ: КНЕЗ МИЛОШ КАО ДРЖАВНИК
 АНИЦА ШАУЛИЋ: ЗМАЈ, ВЕЛИКИ ДЕЧЈИ ПЕСНИК
 СТАНКО ПРВАНОВИЋ: О ВАСПИТАЊУ ЖЕНСКОГ ПОДМЛАТКА
 Д-р Р. В. ЂИСАЛОВИЋ: СУКОБ ДВА СВЕТА У ЈЕДНОЈ СРПСКОЈ
 ДРАМИ
 ДРАГУТИН МИТРИНОВИЋ: ДЕКОРАТИВНИ ЕЛЕМЕНТИ АРХИТЕКТУРЕ
 И УМЕТНОСТ КОНСТРУИСАЊА
 КОСТА ЛУЧИЋ: СРЕДСТВА ЗА УМНО ВАСПИТАЊЕ И САМОВАСПИ-
 ТАЊЕ

БЕЛЕШКЕ:

- МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ВЕРА: ПРЕГЛЕД РАДА У ОТСЕКУ ЗА
 ТЕЛЕСНО ВАСПИТАЊЕ И СПОРТОВЕ; Д-р ПЕТАР МАРКИЋЕВИЋ:
 ПРИКАЗ ИСТОРИЈЕ НОВОГА ЗАВЕТА ОД ВЛ. ДАКИЋА; Д-р М. Ђ.:
 ЧЕТИРИ САВРЕМЕНА РОМАНА (ПРИКАЗ); Д-р Р. В. ЂИСАЛОВИЋ:
 ЈЕДАН ЗНАЧАЈАН ОМЛАДИНСКИ РОМАН (ПРИКАЗ)

ПРЕТПЛАТНИЦИМА „ПРОСВЕТНОГ ГЛАСНИКА“

WWW.UNILIB.RS

Министарство просвете — Опште одељење под I бр. 5571 од 2 априла 1942 г. издало је следећи распис:

Пошто је прва свеска „Просветног гласника“ за јануар—фебруар 1942 године већ изишла из штампе, то је г. Министар просвете, под I бр. 5571 од 31 марта 1942 године, наредио: да се сва надлештва и установе у ресору Министарства просвете обавезно претплаћују на „Просветни гласник“, с тим да се претплата за 1942 годину исплаћује из кредита за канцеларијске трошкове, а да се у предлогу буџета за 1943 годину предвиди нарочити кредит за то.

У исто време г. Министар просвете је препоручио свима просветним радницима да се претплаћују на „Просветни гласник“.

Двобројем за јануар—фебруар ове године „Просветни гласник“ наставља редовно излагање, које је било прекинуто ванредним и изузетним приликама у нашој земљи.

Овај наш данас једини просветно-културни, педагошки и књижевни часопис, са традицијом од скоро шест деценија, почиње нову серију под знатно промењеним околностима у нашем духовном животу, који је свим силама упућен обнову Српства и Србије. Те нове околности, у којима сви честити родољуби морају бити ангажовани за расцвет нашег српског родољубља, налажу и „Просветном гласнику“ и његовим читаоцима нове и шире задатке у просвећивању и подизању културног нивоа нашег грађанина.

Имајући пред собом те нове, много шире и много значајније просветно-педагошке задатке, „Просветни гласник“ даваће читаоцима, ма коме нивоу образовања они припадали, одабрано штиво из разних области науке, филозофије, педагогије, практичне примене наставе, као и расправе о најбитнијим питањима односа школе и народа, јер „Просветни гласник“ има да пружи корисну лектуру свима који желе да помогну развиту и напретку српске културе и просвете. У ту сврху, редакција часописа ангажовала је за своје сараднике писце свих стручности.

Наставници свих школа у ресору Министарства просвете, чија је морална дужност да се свима моћима заложе за конструктивно подизање народне културе, биће дужни да, у делокругу свога рада и у својој околини, препоруче и шире „Просветни гласник“, тумачећи свима заинтересованима његову преко потребну поновну појаву и његов племенити циљ.

Претплата за „Просветни гласник“ износи 180.— динара годишње, а појединачне свеске продају се по цени од 20.— дин. Претплата важи само за календарску годину и шаље се за целу годину. Све установе, сем народних школа, достављају претплату Државној штампарији у Београду, преко Поштанске штедионице у Београду, на чековни рачун бр. 56080, са ознаком за „Просветни гласник“. Управе народних школа шаљу претплату надлежном среском школском надзорнику, који доставља целокупну претплату за све подручне народне школе Државној штампарији истим путем као и остале установе.

Рекламације за непримљену свеску треба поднети Државној штампарији одмах чим се прими наредна свеска.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

УРЕДНИК:

ФИЛИП МЕДИЋ
ПРОФЕСОР УНИВЕРЗИТЕТА

ИЗДАВАЧ:

ВЕЛИБОР ЈОНИЋ
МИНИСТАР ПРОСВЕТЕ И ВЕРА

Бр. 7—8

ЈУЛИ—АВГУСТ 1943

ГОДИНА LIX

КНЕЗ МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ КАО ДРЖАВНИК

У време кад су се широм Европе љуљали темељи вековне феудалне концепције, у време пада Наполеона и његове коначне ликвидације, у доба организације Европе кроз строги и крути метерниховски конзервативизам Св. алијансе, у периоду када се са упорном доследношћу указује на босфорског болесника и када се ради његовог „лечења” и на балканској ветрометини, кроз замршени комплекс т.зв. источног питања а путем најпрепреденијих и најперфиднијих дипломатских нијанса, изукрштавају и оправдани и неоправдани интереси великих европских сила, дакле, у такво време и на таквом терену ваљало је једном народу, малом али виталном, примитивном али слободу жељном, да осигура свој животни простор и да нађе своје место под сунцем.

Тешкоће су биле и многобројне и компликоване. Срби су били поданици једне суверене империје, услед чега њихова тежња за политичком и националном еманципацијом није наилазила на разумевање не само код тадашњих свемоћних европских чинилаца, који су били политички повезани баш на бази т.зв. реакције противу сваке револуције, бунта и уопште било какве промене поретка, него је наилазила на силовит отпор — што је и разумљиво — и код турских властодржаца. Тадање политичко гледање на свет замирало је од сваког покрета који је био уперен противу створеног поретка и који би могао да узнемири једну исконструисану равнотежу. Тога ради је поновна појава Срба и српског народа на европској историској позорници и њихово поновно укупчавање — после страховите паузе од 500

година — у круг осталих европских народа било скопчано са тешкоћама. У једној таквој ситуацији био је потребан Србији и Србима не само вођа буне, не само борац с војничким квалитетима, него и човек који уме и зна да сагледа најразноврсније чиниоце, који се испреплићу око његове побуњене раје; који осећа у пуној мери развојне могућности српског сељака који у једној провинцији Империје диже главу; и који хоће и зна да осцилира у целом том сплету фактуре.

Такав је човек у пуном смислу те речи и у пуном обиму своје активности био — Милош Обреновић.

„То је чедо природе, коме је остао онај природни инстинкт који обично учени људи губе” — рекао је за Милоша један аустриски дипломата (посланик аустриски у Цариграду Прокеш) и та добро запажена карактеристика кнеза Милоша је онај духовни капитал који је Милош нештедице улагао у својој неравној борби за успон, за живот и за права своје потлачене раје. Вођен тим својим природним али здравим инстинктом, Милош је имао бистро око да оцени положај и до у танчине је осећао увек однос снага ради чега је и знао вешто, прорачунато и зналачки да им се прилагоди.

Ако бисмо желели да дамо један сажет и кратак портрет Милоша као државника и да би нам се такав један опис указао разумљивијим, ми државнички лик Милошев морамо — између осталог — посматрати не само кроз призму оновремене ситуације него и са линије његовог стварног задатка. Шта је Милош имао на своме Дому а шта око њега? Како је разумео свој задатак у кругу своје мале Србије која се тек рађала, а како је хтео, морао или могао да схвати и да разуме свој задатак према свима и свакоме споља, ван пашалука? Како је Милош схватио време и како је поставио свој однос према „својима”, а како према околним моћницима?

Већ из самих овако постављених питања произлази да је кнез Милош идући по црти своје здраве сељачке логике, јасно уочио да ће имати и да има два посла да свршава:

- а) брига око своје побуњене раје и
- б) брига око суседских односа а понајвише брига око односа с Портом.

Другим речима или речено данашњим језиком, његова делатност се сводила на упрошћене послове министарства унутрашњих дела и на компликоване послове министарства спољних послова. Ни једном послу није могао да да првенство, јер су се они испреплитали и једно у друго укопчавали, тако да су снажно утицали на лош или повољан развој једних и других. Не само да нам данашње временске перспективе омогућују да видимо него нам и постигнути резултати доказују колико је Милош добро схватио свој задатак као вођа народа и као државник једне државе, која је себи тек крчила пут у заједницу држава око себе и у ондашњој Европи.

Пре него што бисмо с неколико речи указали на државничке квалитете кнеза Милоша, које је испољио у обављању ових послова, додирнућемо само у пролазу једну чињеницу која је такође благотворно утицала на формирање Милошевог државничког својства. Мислимо на време од 1815 г. па надаље, које је Милош инстинктивно осећао. Милош је, пре свега, правилно назирао да су спољно-политичке прилике за Србију биле у његово доба много повољније него за време Карађорђа. Русија је у то доба била победилац, налазила се у победничком концерну велесила које су кројиле судбину тадашње Европе, а остала је поред тога пријатељ Србима. У своме тактизирању према Порти знао је да се користи како упливом Русије на Порти тако исто и слабости њеном према Србима и Србији. У другоме реду, Милош је врло добро осећао да он *наставља већ једно започето дело*. То му је уједно била, свакако, и једна олакшица, али није баш тако споредно то Милошево сазнање да је то „започето дело” оставило понеку традицију, да је заорало по коју дубљу бразду у душама и у животу његових Срба и да је створило једно ново гледање на живот и свет. Деветогодишње иживљавање слободе и деветогодишње несметано српско живовање оставило је обиље искустава како треба радити, где се грешило и где су наши пропусти а где пренагљености. Милош је хтео и знао да користи искуства која су Карађорђе и његови Срби оставили за собом од 1804 до 1813 године.

Кнез Милош је ванредно добро познавао живот и схватање, жеље и прохтеве свога народа, али му је познавао и способности као и његове могућности. За Милоша кажу да је био демагог.

То је свакако и био, па је према томе тачно и истина да му је та демагошка црта диктирала да не напушта Србију 1813 год. када је први устанак био угушен. Када је после слома 1813 г. Карађорђе с многим старешинама пребегао у Аустрију и одатле даље у Русију, Милош није хтео да пође с њима само зато што је осетио две ствари: да угушивање устанка није дефинитивна ликвидација једног народног покрета, јер да српски народ у београдском пашалуку још није рекао своју последњу реч, и друго: осећао је да је непопуларно бежати од народа када је он у невољи. Можда је то помало и строг суд према Милошу, што остављамо укусу или схватању, али је чињеница да је Милош тим својим поступком створио себи један извесни морално-политички капитал који му је много помогао у његовој каснијој активности.

Уочио је одмах врло добро да је Србин пре устанка био бесправна раја, коме није био сигуран ни живот ни имање. Не компликовати и тако једноставно видети судбину своју и свога народа, значило је проблем поставити правилно, из чега је онда било лакше извлачити и правилне конзеквенце. Требало је зато осигурати Србину најелементарнију личну безбедност. Али ношен том судбоносном Србиновом потребом и понесен том епохалном и историском задаћом, увидео је да живи у једном, добу и да припада једном малом народу, који не може сва права једног народа да отме него да мора дозволити да му се које право и поклони. За такво помало реално, помало утилитарно, али за ондашње време и за ондашње српске прилике свакако оправдано и паметно становиште, Милош је био као створен и био је човек времена. Ако је Турска већ у првим деценијама XIX. века за европске велможе, а специјално за Русију, била болесник на Босфору, није она то била свакако за Милошеве Србе. Турска је у то доба била још толико снажна да је за побуњене — али и истрошене и искрвављене — Србе претстављала неравна противника. С таквим противником ваљало је имати смисла за тактику. Није се могло с једном империјом грмети, стално с руком на јагагану, него ју је ваљало по који пут и молити па и о поданичкој лојалности уверавати. Ма колико да је био у својој државној творевини нескрупулозан деспот, према Турцима је био све друго само не конзеквентан. Час је имао према њима став

младића који бежи а час „бега на своме беглуку”. Познавао је Турке као што се то каже „у душу”, знао је с њима да разговара; у опхођењу с њима био је — као што је неко рекао — „без костију”, али је увек врло добро знао *шта хоће* с таквим ставом и зашто то ради. — Имао је у својим додирима с Турцима карактер вештог трговца који прима све што му се нуди а после тога и на основу тога одмах иде даље и *тражи даље*. У таквим лавирањима и у таквом тактизирању пуном — Турцима тако својствене — савитљивости и еластичности, кнез Милош је имао успеха. Користећи морални капитал који је стекао што је 1813 г. једини од војвода остао у земљи, Милош је успео да заузме две важне позиције:

1) Турке је успео да увери да је претставник и вођ српског народа и

2) народ је пак успео да увери да он ужива поверење Турака.

Сељачки атавизам развио је у њему и потребну упорност, те је зато Милош доследно и чврсто држао у својим рукама та два фактора: да је вођа народа, који ужива поверење Турака. Само кроз такав став Милошев бива нам јасно: да је кнез Милош прави стваралац владалачке власти у нас. Свакако да стварање те српске владалачке власти има свој зачетак још у првом устанку под Карађорђе, али га је Милош довршио 1830 године кад га је сама висока Порта признала за српског наследног кнеза. Милош је све то постигао једном стрпљивом и сталном политичком игром у којој је било и тактичког довијања, устаничке отпорности, поданичке лојалности, упорних бунтовничких захтева, чаршиског ценкања и дипломатског маневрисања, али са сталним трудом да све буде постигнуто са што мање обола у крви и у животима.

Тај његов смисао за државника и политичара огледа се већ у томе што се други устанак већ завршио примирјем. То се примирје базирало — додуше — на усменом споразуму, али ипак на споразуму. — Може да се има о ствари критичко мишљење, али сама гола чињеница да еминентни претставник царства прави примирје са устаничким вођом, мора да издржи критику историје и да се забележи као успех државничко-политичке мудрости кнеза Милоша. У томе споразуму са Марашли-Али пашом Милош већ отима прва права, прве успехе и прве прерогативе. Он гарантује

паши да ће раја бити мирна, а паша дозвољава да непосредна управа пређе на народне старешине а царске власти да врше само надзор. Но како су Турци и даље остали у београдском пашалуку, то је Милош све те прерогативе освајао парче по парче а хатишериф од 1830 год. само је легализовао једно већ стварно стање.

У тој сталној делатности за еманципацију Србије, час борбеној а час лукавој, час притајеној а час отвореној, кнез Милош је успео да убеди Турке да је он стварни вођа српског народа у београдском пашалуку. Али при томе није хтео да блефира а нити вара ни Турке а нити себе. Милош је, збиља, за цело време своје владе врло ревностно настојавао да буде једини и неограничени господар у тада још у многومه зависној Србији. Посвећивао је он пажњу и на сређивање унутрашњих прилика, али је при томе послу био и остао крут, непопустљив, деспота и самовољан. Интуитивно је осетио чврсту везу између унутрашњих и спољних послова, те није хтео да дозволи било какве личне успоне, политичке израслине или друштвена скретања, која би својим појавама могли утицати на његову оригиналну линију, на његову еластичну тактику и на његова политичка лавирања према турским властодршцима. Али као амбициозни апсолутиста и рођени демагог, познавајући психу, потребе и расположење широких народних слојева, његов однос према њима био је ипак својствен али и прорачунат. Према широким масама био је чак и попустљив. Данас толико често и толико радо употребљене речи: „Народе, снаго моја!” у ствари су Милошеве речи које је он први употребио. Врло је радо дозвољавао народу да се изјада и пуштао га је с планом да се истутњи те му је онда прохтеве удовољавао. Нарочито је његова друга влада била прави народни одисај. Међутим, та његова превелика љубав према тој „његовој снази” није имала неке конкретне резултате. У свему томе је било много од оног тако познатог удварања народу и предовољне демагогије. Милош је тако на пр. први избацио ону крилатицу и онај принцип „земља сељаку”, али никако није стварао нити се трудио да створи правна средства којима ће сељаку правно обезбедити посед. — Судство је с тога у Милошевој Србији било више него слабо развијено, управо рудиментарно. Иако је то слаба страна Милошева, ми ипак данас — из

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ове временске перспективе — имамо за ту слабост тумачење, јер и није било у духу једног апсолутисте да много дели власт, па ни судску. Шта више, ваља нам нагласити, да није био према добрим зиратним ораницама ни најмање сентименталан и да је врло радо добру земљу проглашавао као своју.

Није кнез Милош показивао много више интересовање ни на просветном пољу. Можемо, додуше, признати да је Милош имао и те како много других пречих послова те и није могао обраћати довољно пажње школи и просвети. Освајати слободан живот и осигуравати безбедан развој, било је за њега много важније него околико или онолико основних школа. Милош је био сем тога и сам неписмен, те као и сваки други сељак био је неповерљив према ученим људима, а имао је изванредан презир према т.зв. „писатељима“, који су код њега вечито богорадили за материјалну помоћ. Отуда и његово неслагање с Вуком Караџићем. За време Милошево било је у Србији свега 72 основне школе, а тек при крају његове владавине добио је Крагујевац једну петоразредну гимназију, затим три дворазредне и једну дворазредну богословију у другим местима. Плате учитеља су биле врло слабе и њихово стање није било завидно.

Колико је Милош био мек и бољив према народу, толико је био тврд и без разумевања према чиновнику као таквом. Њих није много марио нити ценио, зато чиновника у његово доба и није било у данашњем смислу те речи. Није било никаквих прописа који би регулисали њихов положај, нити се Милош журио да их пропише, а оно што је за оно доба одговарало чиновнику био је приватни слуга кнежев а не државни орган. Вук се врло сажаливо изражавао о таквом чиновништву „да су просјаци и робови“. — Чиновничке плате нису биле регулисане, пензије нису постојале, те чиновник уопште није уживао никакав углед.

Милош је издавао прописе и наредбе, Милош је управљао земљом споља и изнутра, Милош је судио и пресуђивао, Милош је био неограничени владар, те зато управа и није била подељена на ресоре, према природи посла, него је све било сконцентрисано у кнежевој канцеларији. Материјално благостање није било завидно, јер је сељак имао земљу али није имао знање и средстава, али је Милош државне финансије ипак водио здраво, јер су му скоро стално приходи били већи од расхода.

Њега нису збуњивале теорије ни екрупуле, он је увек осећао однос снага, умео је томе односу брзо да се прилагоди, те управо његови успеси у другом устанку и долазе од те способности одличне оријентације и прилагођавања, те је знао колико и када треба стезати а колико и када треба попуштати. Био је ђудљив, напрасит и несталан, те управо тој карактерној црти — несталности — имао је да захвали своје лако и добро лавирање према Порти. И баш та његова деспотска превртљивост било је оно што је требало у времену после 1815 год. када је повијање и врдање било најефикасније средство у време једног посве лажног мира између Срба и Турака. Па и ако је био у својој држави непопустљив апсолутиста, чак власнички самољубив — кажу да је био један од најбогатијих људи на Балкану — ипак су нови нараштаји гледали у њему само таковског јунака, који је полуизвојевао а полуизмајсторисао народно ослобођење. За Милошеву владавину је речено да је била „патријархални деспотизам” насупрот Михајловом „просвећеном апсолутизму”.

Већ први непосредни нараштаји обилно су користили Милошеву творевину. Створио је могућност нараштајима да се роде, да проживе и да се однегују у једној средини и у једној заједници која није више била раја. У извојеваном слободнијем животу створен је један нов нараштај који је одрастао под Милошем а не под Турцима. Тај нараштај је већ имао шире хоризонте и потпуније погледе на права човека и нације. Њихови су се прохтеви, по природи ствари ширили, те се нису више задовољавали с Милошевим апсолутизмом. Тражили су нешто више и нешто лепше: тражили су развијенији правни поредак, тражили су укратко — напредак. Милошев смисао за благовремени устанак, његов иначе смисао за еволуцију, његова наклоност према лаганим и стрпљивим погађањима а не према неодмереним и грандоманским захтевима, несразмернима тадањој српској снази и културном нивоу, његов конструктивни конзервативизам и не разбарушени и распојасани динамизам, његов правилно схваћени и корисно употребљени опортунизам, а не јалов пркос и недржавничка ренитенција, створили су један државни, политички и друштвени статус, који се једино на такав начин могао извојевати (па и измајсторисати) у Отоманској империји, а који је

WWW.UNIBELGIJA.BE

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

за онај период можда био једино довољан и могућ за српски народ у београдском пашалуку.

Милош је морао да се повуче пред једном неумитношћу, пред валом захтева једног још бољег живота, чије је услове баш он створио. То је горка трагика сваког конструктора који из ничега ствара нешто боље, али је такав процес логичан и природан. Али је Милош — драги „коџа-Милош” — остао и остаће за сваког Србина велики таковски јунак.

Драгиња Радовић

ЗМАЈ, ВЕЛИКИ ДЕЧЈИ ПЕСНИК

Велики део свога књижевног стварања Змај је посветио деци. Неколико збирки песама, лист Радован и двадесет година Невена сведоче да овај посао није био случајан него са љубављу и плански.

Змај је имао зато потребно осећање породичне љубави и другарства. Успомене на рано изгубљену мајку, на малу сестру, на стару рођаку, тетка Мику, која је народним песмама и бајкама развијала клицу Змајева талента, на рођаку поред чије је болесничке постеље заволео Ружу Личанин, доказују чежњу за породичним животом.

У животу је, међутим, ова чежња била остварена колико и сан. Десетак година наизменичности среће и бола: у љубавном заносу, у рађању и умирању деце, док није задата последња, најтежа рана. У Ружиној самртничкој сузи Змај осећа не само тугу растанка, него и предвиђање краткога века њиховом последњем детету. У најтежој патњи, када је осећајни живот налазио само у сновима, Змај у души зачује жељу својих драгих покојника:

Где год је Српче које
Љуби га место нас!

Само љубављу према свој српској деци Змај се спасао од трагике Усуда да мора изгубити све своје, па и што заволи и назове својим. Зато Змај очински окупља око себе све „ситне голубе“ да их у чело пољуби. Његове песничке збирке имају нежне, интимне називе: Чика Јова српској деци, Чика Јова српској омладини, Српчади свој и свуда, Златна књига за децу.

Змај прилази деци са великим познавањем њихових жеља и наивне доброте, али и притајених или јасних мана. Верује у могућност васпитања и сматра за своју дужност да васпитава децу.

Као васпитач Змај је добар и за тело и за душу. За тело са лекарским познавањем важности здравља. Зато у дечјим песмама налазимо хигијенске савете о чистоћи, умерености у јелу, потреби кретања на свежем ваздуху, здравој исхрани, трезвености.

Са лозинком „Знање је светлост, знање је моћ”, Змај је поред песама у Невену доносио низ лаких и пријатних чланака из природописа, из земљописа, историје. Ради очигледности и дубљег утиска пропраћао их је и сликама. Друг сликара, и сам добар цртач, Змај је схватао естетску вредност слике.

У моралном погледу Змај учи децу вршењу дужности, поштовању рада, издржљивости, признању и кајању за погрешке, љубави за породицу и народ.

Врло упоран против однарођавања војвођанских Срба, Змај је у ствари врло племенит према другим народима, признајући свакоме његове добре стране. Јер је хришћанин и поставља деци за идеал човечанство изграђено на хришћанској љубави. Срце ће срца наћи — то је његово веровање. Способношћу добрих дечјих песника да дубоке мисли изразе једноставно, потстиче децу на размишљање: у односу према броју и величини звезда човек се осећа безначајним, али када осети да је део бескрајне целине, да је у њему Божја искра, сине срећом и поносом. А зато што смо сви делови исте целине треба да носимо у души узајамну љубав, човекољубље. У томе је Змајева социјалност. По доброту свога срца замишља да богаташи не помажу сиротињу јер не познају стварност живота. Труди се да им је наслика. *Гладнога нахрани, Благословене стопе, Шваља, Прве љубичице*, садрже теме за етичке часове недељних поука. У песмама *Христос на мору, Удела сиромашне удовице, Богаташ и убоги Лазар* надахнут је непосредно из Еванђеља. Змај је против привидне правде људског закона, који може у ствари бити немилосрђе. Као за апостола Павла за њега је хришћанство у осећању и делу, једноставно и кристално као горски извор. Због идеализма, који увек уноси складности у живот, Змајеви сиромаси

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

нису побуњеници него пуни вере у Бога и смиловање људи. Малом Ђуки, гушчару Стеви и другим сиротанима, Змај даје неодређену утеху: Чекај, чекај; биће ваљда и боље! Док људи осете да је у њих Божја душа, па „бич“ постане непотребан.

И као што целисходношћу свега у природи долази до сазнања о божанству, тако га песничким нагоном осећа пантеистички у целој природи. Не понирући дубоко, Змај је умео да изазове лепе слике тренутног расположења: склад у смирењу природе и људскога рада у песми *Вече*, или веселу распеваност у позиву деци: „*Хајд у шуму!*“ Умео је да веже за природу идилично празнично расположење (*Иде Божић*, *Ђурђевдан* и друге божићне и ускршње песме). Васпитан у војвођанској породици и српској новосадској гимназији, где се посећивање цркве сматрало редовном дужношћу, Змај је и у децје песме уносио тајанственост дугих вечерњи са петохлебницом, мирисом кадионице и сјајем бдениских воштаница. *Анђео чувар шапуће* деци да требе труње из срдаца својих, да праштају, чува их да не нагазе на змије које према њима дижу главе и да се не сурвају у провалије које зијају са свих страна.

Нагласила сам религиозност Змајеву, јер ми се чини да није била довољно наглашена. Она је међутим врло интересантна код Змаја, политичког либерала, и јасно доказује да су људи производ наслеђеног, поред онога што им друштво накалеми.

Везујући хришћанску хуманост за родољубље Змај се нашао код светосавске мисли. У лепој песми *Светли гробови* извео је замисао да се само духовним радом и етичком снагом смрт побеђује, као што је право родољубље везао за поштовање чисте народне традиције и слоге.

Родољубива дидактика Змајева је реалистична: упознаје децу са српском историјом и легендама, приказујући им рушевине града цара Лазара, и црквице Југа Богдана, Старину Новака, Синђелићеву смрт; истиче значај гусала у песми *Дед и унук*, али им тумачи и садашњицу: Херцеговачки устанак, описује жилаву борбу Црногораца; рат Србије са Турском 76—77 (у песми *Памтите децо*). Осећа потребу међусобног упознавања појединих крајева, сматрајући Србију стожером, зато су у *Невену* поред песама доношене слике деце у народној ношњи из Шумадије, Старе Србије, Лике, Далмације, Босне. Лично толерантан, Змај ставља

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

језик и обичаје изнад вере. У дечјој песми Алија, и у целој збирци *Девесиље* Змај је можда погрешно, у духу свога времена, мислио да вера не утиче на народност. Са мисијом пророка, vates-a, Змај проповеда деци слогу. Као вапај отима му се питање: Јелте, децо, драга децо, ви се не свађате? Да би песнички лепше оцртао ту слогу у стиховима:

Ваша срца безазлена братска љубав злати.

Змај васпитава децу у родољубљу без тесногрудости. Упознаје их и са децом из далеке Норвешке и Аустралије. Крајем деветнаестог века се мање путовало и по својој земљи; није било биоскопа, те су чика Јовине песме и чланци, праћени сликама из наших и туђих крајева, били драгоценост за децу. Од страних народа Змај је највише симпатија показао према Италијанима; романтичарска омладина, којој је и Змај припадао, поштовала их је због идеја Мацинијевих и Гарибалдијева јунаштва. И Ђура Јакшић се одушевљава Гарибалдијем у приповеци *Рањеник* — тада су италијански добровољци ратовали братски са херцеговачким устаницима, Змај је те своје симпатије преносио и у дечје песме: *Мала Талијанка*, *Талијански певачи у туђини*.

Поред знања, Змај потстиче децу и на практичан рад. Врт позива децу да га обраде; ако хоће да имају меда треба да умеју неговати пчеле. Узалуд лењи основац завиди мачићима што не морају у школу; Змај објашњава у песми да се и мачићи уче раду који им је потребан за животни опстанак. Није важно који се посао одабере, учи Змај децу, него како се врши. „Више вреди вредан шегрт но стотина лених ђака.“ Не треба се примати онога за шта немамо способности, јер од тога нећемо имати користи, ни ми, ни друштво, и треба издржати у раду кога се прихватимо. Не очајавати при првој тешкоћи: „Бићеш дуго снажан, бићеш дуго млад! Сироту децу живот сам нагони на рад (*Носе мало дрва*), њих Змај храбри да поштен рад увек повлачи успех. Али код све деце је основни животни нагон: кретање, рад, подражавање старијим. Дечаци се играју војника, девојчице су маме својим луткама. Тако има уживљавања и у друге животне улоге, па чак и у животињске. Психолошки Змај је тачно запазио тежњу деце да буду што пре одрасли.

Поред рада Змај учи децу реду, сматрајући га „душом свих ствари“. И као што није штедео „материну мазу“ тако није штедео ни леност (*Неспремна Ана, Лени Гаша*), и неуредност: (*Шта се десило Андрији Небригићу*). У *Искушењу* слика како није лако одолети нагону за игром, али добар ђак помири рад са њоме, док слабије воље пушта да га жеља и машта одвуку од дужности (*Брацин рачун*).

У неколико песама Змај је истакао деци потребу штедње и правилне поделе времена, али је песнички најбоље обрадио у *Сто година*, са зачетком за *Светле Гробове*: време

Немилице точком гази
Што је ниским духом бедно,
Али венце баца на све
Што ј' спомена дичног вредно.

Змају је међутим најважније морално васпитање деце. Светан је да су нам карактери потребни као и знаоци. Скроман, сузбија амбициозност код деце и навикава их да се треба уздићи изнад мишљења масе (*У споменицу једном младом Србину*), и да не ваља робовати новцу. Тумачи им како срећу често прескочимо из тежње за већом. Немање среће често значи немање памети. Велика срећа омекша човека; на муци се познају јунаци. Срећа бежи од непоштења, неправде и немарности према своме народу. Права срећа се може постићи само ако смо срећни што је други срећан — са резигнацијом личног искуства закључује Змај.

Змај учи децу избегавању пркоса, подмуклости, зависти, клетве и сурових речи, неодређеног страха и сујеверја. „Кога плаши помрчина, или празан мрак, тај никада неће бити Србин ни јунак.“ Без разметања треба чезнути темељности. Половно знање пуца и разметљивцу провири голотиња духа. Благим хумором Змај је успевао да се деца застиде својих мана и да пожелеле да их се отресу. Ванредно је Змајево познавање деце. Ко би као он умео насликати моћ дечје фантазије да свему удахну живот: да од шешира замисле чизму, од столице хата, да на везаном чамцу путују преко мора; да играју лекаре, пиљаре, комедијаше. Ко би знао приказати *Пет витлова* што су омлатили туђ орах, па мирно сели, „ни лук јели, ни лук мирисали“.

Када је сатира била потребна Змај је засецао хируршком хладнокрвношћу (*Пура Моца, Несрећник, Издајци*). У таким песмама Змај прелази са васпитања деце на васпитање друштва.

Змајева етика је савремена. Слога је и данас препоручљива, и данас можемо поновити омладини стихове:

Љубав и воља крила су смела,
Само она дижу до великих дела

или из Змајевих *Питања и одговора*:

У којој но земљи права срећа цвета?
Онде где је сваком своја дужност света.

Ко је јунак прави казаћу вам сада,
Који кадгод треба сам себе савлада.

Змајев идеал је као у народној песми: велика породица са љубављу чланова и ореолом за старост, чије душе неосетно одлазе, без жалости, као што нико не жали за семенком која је донела богат плод.

Идејно Змај није увек оригиналан. Пре свега узима са не-пресушног извора наших народних умотворина, за које, као и за *Горски вијенац*, створен на њима, одушевљава децу.

Познавао је добро класике, од страних језика одлично знао немачки и мађарски, а читао је на руском. Енглески је знао сасвим мало, иако је превео Тенисонова Енох Ардена, исто талијански и нешто више француски. У Змајевим се песмама налазе понека схватања и мисли из савремене немачке дечје књижевности. Сличне књижевне мисли и осећања бивају већ у ваздуху једнога времена. Ипак је Змај оригиналан. Пре свега племенитости и животном оптимизму учио је децу из своје душе:

Радујмо се, друже,
Што се и на трњу могу наћи руже.

Његово родољубље је било чисто, непоколебљиво, поштено. Он није сагињао главу, као иначе много страственији Бура Јакшић пред краљем Миланом, и успевао је да накалеми и деци и друштву животни идеализам.

Што је главно, као прави уметник, као добар наставник Змај је умео пронаћи онај невидљиви али постојећи додир душа. Успео је да учи децу у игри, што је и захтев модерне педагогије. Скоро ниједна песма није без неке поуке, а ниједна поука није наметљива. Али понекад је поука непсихолошка; када Змај своје мисли, па и савете родитељима, ставља у уста деце, одакле неприродно звуче. Дете се буни против повоја, јер жели да се слободно и за слободу развија, или када говори мајци да свој народ треба и од ње више да воли, или када захтева од старијих да му пруже пример родољубља. То се могло дешавати само по старој педагогији учења подражавањем: да дете понавља и оне мисли старијих које не схвата. То се и данас дешава. Баба води унуче за руку. Познаница пита трогодишњег малишана: „Шта ти ради мама?“ Баба говори: „Реци, добро је, спрема ручак.“ Дете понавља бабине речи. „Поздрави је“, наставља познаница. Кажу: „Хвала, хоћу“, и дете као одјек понавља бабине речи: „хвала, хоћу“, а тој баби, као ни многим нашим родитељима, па и васпитачима и не пада на ум да причекају на самоникли одговор детета, па какав био, и да без наметања готових мисли и осећања не убризгавају тромост у духовни живот детета и не своде га на чисто подражавање, као што бива код младунчади животиња.

Срећом ова Змајева мана је ретка, а у накнаду Змај нам даје често особине врло вештог писца. Таква је драматичност. Поједине дечје песме су просто подељене улоге (*Пера као доктор, На пазару, Брата се дури*).

Друга одлика Змајевих дечјих песама је што је Змај умео дати сликарску композицију. Живећи као студент у истом стану са Ђуром Јакшићем, другујући са Новаком Радоњићем, Змај је научио добро цртати, као што то доказује његов изразит портрет Пуре Моце. Он је и децу потстицао да цртају (*Свако црта како зна*). Важно је што се та сликарска вештина Змајева лепо испољила у дечјим песамама, где је умео дати усклађену композицију и истаћи значајну појединост. Таква је слика четворо деце увучених у корпу, док пето стоји тужно тражећи за себе места у „кући“, ма да нема ни за лутку места, те је остала лежећи крај корпе, а једноме у „кући“ продира нога кроз дно, јер ма да гости нису бесни кућа је заиста тесна.

Домаће сцене Змајеве из дечјег живота незаборавне су као слике холандских мајстора: мале сестре испитују новорођеног брата са ружичастим прстићима и првом косицом скоро невидљивом, те изазива код њих асоцијацију са дедином ћелом. У *Страшној причи* свако дете носи други израз на лицу као одблесак свога душевног доживљавања. Ова мала песма улази у општу књижевност, као Чеховљева Деца, са којом причом има извесне сличности.

Сем реалног живота Змај је у своје слике уносио и много маште, што деци веома годи. Ту је мачак са саоницама и тужно лице цица маце што немају прапораца за већу параду, жабац који носи жену на својим леђима са обилне гозбе, мишеви сватови са упрегнута четири зекана. Много раније од Дизнијевих слика наша деца су изоштравала фантазију на чика Јовиним песмама. Петао поносито стоји изнад своје породице и пригнувши главу пребројава ново излежене пилиће, док срећна квочка прима честитке; пачићи у школи са старим патком учитељем у наочарима; зека из јендека, у којој је сваки стих нова слика, — све те слике-описи неизгладиво се урезају у дечју душу. И у том погледу Змај је као учитељ наших млађих песника још неиспитан и неоцењен.

У списима Змај је успевао и вешто развијеним паралелизмом, познатом цртом сваког доброг причања. Поред дурљивка бате поставио је дивну добросрдочност његове сестрице, уз зиму од које Цајки зебу прсти, даје да она осети и дах пролећне топлоте. Уз пламтеће очи вука који шкљоца блиставом белином оштрих зуба да се деца најеже од приче о њему али ипак желе да чују даље, описује Палчицу што живи у лали, у пријатељству са лептирићима, па када јој се прохте узјаше на једног од њих и прошета се по рају.

Змај је писао и сувише много да би његове песме по облику могле бити беспрекорне. Некада изневери ритам, некада се осети силом сковани слик, или се спотичемо о елизије, које се са мало настојања могле избећи. Али је језик Змајев изванредно богат — није узалуд познавао народне песме и Вуков речник до танчина. Савесно познавање свога језика је једна од добрих страна наше романтичарске омладине. Језично богатство Змај је развијао код деце и стиховима за допуњавање.

Потстрек за рад давало је Змају уверење да се „света клица” у деци може развити, да васпитањем од детета може постати добар човек. Ако се дечја душа „унакази”, резигновао је лично несрећни Змај, „бар нећу дочекати“. Али и покрај тренутне сумње он настоји да највећим делом свога живота, *Невен*ом, можда нашим најбољим дечјим листом и збиркама песама, кроз збиљу и шалу, игру и поуку, организује српску децу и омладину духовно и етички, да буду десна рука „роду своје многопаметноме”, да испуне аманет својих предака, али да се њихово родољубље не извргне у себичност противну Божјем закону. Да буду не само Срби него и људи и да као такви буду на понос своје народу.

Змајеве песме би требало и данас да су лектира наше деце и омладине. Имамо их и у посебним одлично уређеним дечјим збиркама г. Јаше Продановића и г. Милана Шивића.

За идеализам којим је изграђивао у дечјим душама животни назор, за лепоту коју је будио у дечјим душама можемо на Змаја применити његове стихове

Бивало је људи узвишена циља
 Чија дела и сад народ благосиља;
 Чија мис'о и сад сваком добру креће,
 Чија слава никад увенути неће.

Дубоким саживљавањем са народним потребама и тиме што је схватио Христове речи: *Пустите децу нека долазе к мени*, Змај је нашао место међу светлим гробовима, те је ово мало сећање дужно одавање поштовања за стодесетогодишњицу његова рођења.

Аница Шаулић

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

О ВАСПИТАЊУ ЖЕНСКОГ ПОДМЛАТКА

Ма колико се наглашавала важност разумне дисциплине и способност владања собом, ипак свакодневни живот показује да постоје извесне унутрашње, невидљиве силе које снажно дејствују у сваком људском бићу и одређују његово владање и понашање, његово реаговање на разноврсне утиске. Те су силе врло јаке, необично наметљиве и неодољиве. Човек их, најчешће, није свестан, али им се покорава и слепо извршује њихова наређења: без поговора и отпора врши радње на које се оне троше, јер свака од њих претставља урођен налог за вршење извесних радњи. Једним општим именом те се силе називају *инстинктима*.

Инстинкти леже на дну душе сваке индивидуе и из њих се, правилном и моралном еволуцијом, могу развити све жеље и тежње, све наклоности и способности, сви животни идеали.

Матерински инстинкт претставља оно чиме се жена специфично разликује од човека. Он претставља богат, управо неисцрпан извор дубоке афективности, моралности и fine интуитивности и суптилности којима се одликује свако нормално женско биће. Он је извор јаких емоција и велике енергије којом се врше племенита и алтруистичка дела. Он заузима централно место у животу женином; нема ниједне манифестације у том животу, нема ниједне мисли, ниједне акције која не би била проткана материнским инстинктом или његовим дериватима. Зато се с правом каже да матерински инстинкт претставља основу и суштину виталитета сваког женског бића. И зато он, пролазећи кроз најразноврсније фазе, дејствује кроз цео живот женин почев од најранијег детињства па до смрти. Експериментална психологија и свакодневно искуство показали су да се он јавља већ у 17. месецу, као љубав према луткама, па се, кроз припремну фазу за време детињства и девојаштва, развија односно сазрева у право дубоко материнско осећање, у искрену и непре-

сушиву материнску љубав из које зраче топлина, светлост, лепота и доброта.

Погледајмо трогодишњу девојчицу како, иако није никада ни чула ни видела, прави „бебу“ од било чега, како је купа, повија, намешта да спава или седи, како је љуља, како јој тепа, певуши, или се љути, виче, праска па и бије је! Врхунац те љубави према луткама-бебама, достиже се око седме или осме године. Онда долази велика наклоност према младунцима (мачићима, кучићима, пилићима и сл.), „грађење кућа“ и намештање „соба“, „салона“, игре мајке (прање, сушење, пеглање, па и кување луткама). И то траје до 12. или 13. године. Онда, пред пубертет, настаје живо интересовање за праву бебу. Девојчица од 12 до 15 година страсно воли децу од 6 месеци до 5 година. Она се интересује и занима како за њихов физички, тако и за психички живот. Ако је стално са неким таквим дететом, уме да вам каже кад се појавио први зуб, кад је дете проходило и како, кад је научило коју нову реч, како је почело састављати реченице; зна како дете мисли и по плачу познаје шта хоће и које потребе има. Дакле, права мајка, па и нешто више од ње. Истовремено са овим јавља се наклоност и љубав према пословима и позивима који имају посла са децом као што су: болничарски, бабички, лекарски, васпитачки сваке врсте, итд.

Код девојака од 15 до 18 година јавља се већ љубав према другом полу, али и то је у ствари само једна фаза, варијација материнског инстинкта. Природа и ту чини своје. Она иде право своје циљу. И како се до детета, до стања мајке, не може доћи без мушког пола, млада девојка почне удешавати своју спољашњост и „кокетирати“ да би привукла пажњу и љубав другог пола. Истина, у већини случајева, она није свесна чему је води сада сексуални инстинкт, али ипак има много примера где девојка приликом удварања мушкараца, мисли да ли је дотични достојан да буде отац њене деце. Па и оне страсно заљубљене и бестидне кокетке нису ништа друго него жртва неодољиве потсвесне жеље да постану мајке.

Већ о инстинктивној љубави код саме мајке, о њеној оданости и пожртвованости којима су испеване толике славопојке, нећемо ни говорити. Хоћемо само да укажемо на чињеницу да та љубав и пожртвованост врло лако, и скоро увек, прелазе са једног, свог детета, и на другу децу: мајчина појединачна и уска

Љубав проширује се у општу материнску љубав и осећање за сву децу.

Али инстинкт материнства продужује свој рад и код нероткиња и уседелица. Немогуће је да се угаси и нестане оно што чини срж женског живота. Према ономе што горе рекосмо то би значило смрт, јер би са нестанком тога инстинкта нестала и сама виталност жене. Само сада, пошто се не могу вршити никакве радње на које би се он трошио, све жеље и тежње које од њега потичу, избацују се из свести, али не напоље. Оне се потисну и одгурну у потсвест да се једног лепог дана, када разумна контрола мало попусти или задрема, појаве у свој својој јачини, али овога пута не као тиха и блага река која чини толике услуге, већ као планинска бујица која руши и ваља испред себе све на што наилази, као права револуција која уништава све културне вредности и тековине, а као резултат свега тога имамо душевна растројства, читав низ по индивидуу и друштво врло штетних појава и најразноврсније нервозе, чија стручна имена нећемо овде наводити.

Срећом, није то једини пут незаборављеног инстинкта. Матерински инстинкт може бити упућен другим путем; он се може васпитати, узвисити, сублимирати, како се то стручно каже, тако да живот женин буде посвећен многоврском социјалном раду. Може се материнство меса и крви заменити социјалним материнством. Колико позива и узгредних занимања који захтевају такво материнство! Дадиље, бабице, болничарке, учитељице, дечји лекари, брига и старање о сиротињским домовима, заштита напуштене деце, рад у многобројним добротворним друштвима — све то тражи општу социјалну мајку. Сви се ти послови врше онако како ваља само онда кад се осећа јак импулс материнског инстинкта. Само, као што ћемо одмах видети, узвишавање и сублимирање овога инстинкта не врши се само по себи.

Све се дакле код жене своди на материнство и све произлази из материнског инстинкта. То је нагонска, природна сила, која се не може сломити и уништити баш као што се не може обуставити кретање земље око сунца. Узалудно је борити се против ње. Сви они који су то покушали наишли су на потпун неуспех, а све оне жене које су хтеле да се ослободе материнског инстинкта, пале су у вртлог и, или се сасвим удавиле, или су одоуд изашле са тешким недостацима, нервним ударима и непри-

јатностима сваке врсте. Ма где била жена и ма какав посао вршила, матерински инстинкт је стално прати. Била она домаћица или обична радница, сељанка или интелектуалка, чиновница или уметница, бавила се она музиком, књижевношћу или науком, од материнског инстинкта не може побећи. Материнство, материнска дужност, то је њено природно предодређење које је још појачано вековним наследством. Зато, посао који врши и дужност којој се одала, и за који баш има способности, полазе јој за руком и успева у њима само ако је испуњен и правилно развијен матерински инстинкт.

Отуда императивни захтев да се жена припреми и спреми пре свега и изнад свега за мајку. Отуда потреба да се поведе рачуна о правилном развијању и функционисању матерњег инстинкта. Јер он, иако неодољиво вуче жену материнству, у својој суштини претставља само једну слепу, неизвесну и нагонску тежњу која не може и не зна да уздигне жену на онај ступањ са кога ће она вршити свој благотворни утицај и ширити морална доброчинства: врховни и највиши задатак сваке жене, прави смисао женског живота. Груби, природни матерински инстинкт мора се развити, каналисати, сублимирати, мора се, једном речи, култивисати ако хоћемо да од њега добијемо оно што нам може дати. Како?

Прикладним, смишљеним, целисходним васпитањем и образовањем. Васпитањем које, насупрот садањем, не игнорише матерински инстинкт, већ га буди, потстиче, развија; оријентише и каналише да би се избегла потискивања племенитих жеља и тежњи; и најзад проширује, обогаћује идејама, сублимише, „платонише“.

Будити, развијати и каналисати матерински инстинкт код девојчице и девојке значи ухватити афективну, осећајну енергију на самом извору, значи ухватити и искористити снагу бујног планинског водопада, снагу која претставља неисцрпан извор емоционалне и моралне енергије.

Оријентисати га значи припремати женски подмладак за позив и дужност мајке у правом смислу ове речи, а то се постиже упознавањем девојчица и младих девојака са основним принципима подизања деце и вежбањем односно радом око деце. А то је у ствари трошење горе поменуте енергије (што је врло

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

потребно) и правилно вођење материнског инстинкта завршној фази. Сублимисати и „платонисати“ га значи: социјалним, грађанским, националним и моралним васпитањем оспособити младе девојке за многоструки рад који захтева широко срце и дубоку материнску љубав, оданост и пожртвованост.

Припрема младих девојака за материнство мора бити, дакле, двострука: 1) за праву, крвну мајку која ће подизати ограничен број деце по свима захтевима и принципима научно засноване пуерикултуре и модерне психопедагогије, и 2) за општу социјалну мајку која ће се посветити збрињавању сироте и напуштене деце и која ће одушевљено радити на свима социјалним делима која воде препороду живота, његовом унапређивању и усавршавању, која теже остварењу највиших моралних вредности: правде, лепоте, истине и доброте.

А за то је потребно:

1) да се још у основној школи пази на матерински инстинкт тиме што ће се специјално удешеним методама и школским животом поменути инстинкт будити, развијати и каналисати, како би се његове појаве и фазе слободно изражавале;

2) да се за све девојке које су свршиле основну школу, од 12 до 16 година, а неће даље учити, приреде специјални течајеви за припремање и вежбање у материнској дужности; течајеви треба да буду и теориски и практични;

3) да се у програм свих виших, средњих и средњих стручних женских школа (као и мешовитих, за женску омладину) уведе материнска настава која би, према узрасту ученица, обухватила теориске поуке и практичне радове из свих грана пуерикултуре, наиме из дечје психологије, педагогије, педагошке биологије и социологије, дечје школске и домаће хигијене, породичног васпитања итд. То је колико потребно за васпитање и образовање у материнству, за развијање и оријентисање материнског инстинкта, још више је потребно за успешније и интензивније интелектуално и морално васпитање, јер су експерименти показали да расејане, непажљиве, безвољне, и за интелектуални рад неспособне ученице од 13 до 18 год. одједном су оживеле и заинтересовале се за целокупни школски рад кад је настава доведена у згодну везу са наукама о детету и радом на његовом подизању и васпитању.

Станко Прваковић

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

СУКОБ ДВА СВЕТА У ЈЕДНОЈ СРПСКОЈ ДРАМИ

Савремена српска позоришна литература располаже са малим бројем дела која обрађују крупне националне и социјалне проблеме на изразито уметнички начин. Наше савремене националне драме имају често фолклористички карактер или родољубиво-дидактички смер. С друге стране, наше савремене социјалне драме, опет у великој већини, садрже извесне политичке тенденције, одвише јасно наглашене, тако да прелазе из области уметности у област политичког и социјалног памфлета, који не служи високим и непролазним уметничким циљевима.

Једна од ретких наших савремених драма, која је синтетички обухватила широку и сложenu проблематику крупних и значајних националних и социјалних питања без икакве тенденциозности, али на високо уметнички начин, несумњиво је *Срећа А. Д.* „интерконтинентални спектакл у четири чина с прологом“, приказиван први пут 7 децембра 1933, награђен наградом Министра просвете за 1933/34 годину, објављен у засебној књизи 1935 г. у Београду. Као што је познато, ова драма поднесена је на расписани конкурс анонимно; Народно позориште у Београду приказивало је комад не означивши писца, тако да ни позоришна публика, па чак ни позоришна критика, није знала чији комад гледа; и ко зна да ли би се то уопште дознало, да се није сасвим случајно открило да је писац комада познати наш савремени драматичар Владимир Велмар-Јанковић.

Објављујући ову драму у засебној књизи, писац је — уместо предговора — пренео један карактеристичан одломак из једног свог чланка, у коме је објаснио зашто је иступио анонимно. Има у овоме чланку пуно fine ироније на наше тадашње жалосне културне прилике и померене савести многих наших књижевних радника:

Живимо помало у глупој време у коме најбољи напори светле аветињски, у поноћ, кад нема много пролазника; у време у коме најлепши и најчовечнији позиви остају несаслушани због тога што свет лудо хита ко зна куда, и хитајући не осврће се много на човека, а намерно бежи од савести. Ако се под таквим приликама наш писац понада признању, ако уопште неким правим путем жели да дође до успеха, ако се уза све то још и жури, — онда му се врло лако може догодити да се на том путу разболи од неразумевања и потцењивања и да због тога падне у неку нарочиту врсту „духовне“ хистерије. То је та болест због које се многи прерано заморе и клону, престану да раде; једни се активно отрују сумњом и бесмисленошћу напора, други на врат на нос траже јевтиније или бучније признање по сродним струкама, понеки демонстрирају узалудно кроз бохемство или се пролетаризују... Да би се кризе те болести лакше пребродиле потребне су извесне духовне вежбе које нека човек најбоље сам пронађе. А од оних које су исто толико невине колико и опробане, треба у првом реду узети у обзир хигијену анонимног рада. Наравно, анонимност не сме да буде обичан мали трик: она мора бити искрена, а то ће рећи да њу треба продужити и после успеха, онда можда највише. Јер тек онда, кад и после успеха, и после признања, не викнете: ја сам тај! тек онда почиње да делује анонимност као изврсна школа за сујету и славољубље.

Ова интересантна и значајна комедија обрађује истовремено два сукоба: сукоб балканског човека са техничком и механичком цивилизацијом, с једне стране, и сукоб старог и новог света, Европе и Америке, европског идеализма и америчког материјализма, с друге стране. Ми, Балканци, одувек смо трпели од комплекса инфериорности и потиштености према Западу. Ми смо Запад или мајмунски имитирали, или пак слепо ишли за њим. Запад нам је изгледао као неки идеал, врло висок, пред ким треба идолопоклонички падати на колена. Један тип српских писаца на челу са Велмар-Јанковићем, заузео је, одмах од почетка свога рада — око 1920 — критички став према Западу. По својој духовној менталитету и самосвојном филозофском гледању на живот и свет, ова нова генерација је изразито антизападњачка. Она отворено и смело исповеда своје дубоко уверење да се Запад не мора ни имитирати ни достизати. Балкански човек не треба да пређе исти онај пут који је човек са Запада већ одавно прешао у својој духовној развоју. На шта се ослањао човек са Балкана у својој осећању и мишљењу, у својој сазнавању и доживљавању живота и света, земље и неба, збивања и смрти? Човек са Балкана ослањао се на своју личну и колективну патњу, на иманентно искуство те патње, на категорички императив свога унутрашњег

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

страдања и пречишћавања кроз бол и патњу. Човек са Балкана је кроз дуге деценије и векове страховито патио, вечито распет на крсту који је клецајући носио од једне Голготе до друге, још теже и судбоносније Голготе, и зато није могао да надокнади оно што су други у миру доживљавали и подизали за нове нараштаје који су дозревали и стасали под срећнијим условима за своје изграђивање и формирање него што су то могла нова поколења са Балкана, на вековном раскршћу између Истока и Запада, између два света и две културе, два гледања на живот и свет, два схватања човека и Бога, две религије, католичке и православне.

Балкански човек не треба да сматра себе нижим, инфериорнијим и безвреднијим пред старијим, културнијим и супериорнијим човеком са Запада. Нови балкански човек — у чије име говори генерација Велмар-Јанковића — дубоко и непоколебљиво верује да није једини пут онај којим иде западна култура, техника и цивилизација. Постоје и други путеви, ближи Богу и првобитном, исконском хришћанству, душевнији и благороднији, приснији и приступачнији једном новом, бољем типу човека, једном срећнијем човечанству.

У стваралачком развоју Велмар-Јанковића Срећа А. Д. претставља огроман скок из драме у комедију. У основи, то је само једно идејно и психолошко пребацавање наше проблематике у страни амбијент. То није анализа америчке душе, психолошко сликање америчког менталитета ради Америке, није само сатира америчке технике и цивилизације. Нема сумње, има ту fine ироније, оштре сатире, горког сарказма против механизираних, технизираног и клишетизираних начина живота, мишљења и осећања, уобличеног у формуле, калупе и схеме. Али по полазној тачци дела, писац је у њему дао уметничку пројекцију једне балканске душе у сукобу са западним светом. Тема је сасвим нова. Колико је нама познато, не само у нашој него и у страниј позоришној литератури, не постоји ни прилажење таквој теми. Због тога је сасвим разумљиво да су се и страни позоришни кругови заинтересовали за овај комад, који је приказиван не само на нашим позорницама него и у Европи.

Основна теза Среће А. Д. лежи у идеји да се у људским рађањима судбине треба ослоњити на примордијалне нагоне и

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

вечита људска осећања, а не на социјалну организацију среће; ова последња мора да има свој коректив, јер ако је базирана једнострано и искључиво на рационализму и науци, капиталу и техници, неизбежно доводи до сушења душевног живота и човечног односа међу људима. Срећа и благостање рационализованог и механизованог економског човека засновани су на објективним условима који се дају организовати, али у унутрашњем животу европског човека, а нарочито човека са Балкана, има толико ирационалног, флуидног и интуитивног, да се то не може укалупити, схематизирати и организовати у смислу некаквих конкретних система и унапред прописаних рецепата. У основи, *Срећа А. Д.* претставља идејну опбуну оног нашег савременог интелектуалца који је довољно националан и духовно самосвојан, а да би могао да се прилагоди концепцијама о механичкој организацији живота и људских односа.

Пролог се одиграва у једној соби у кабинету америчког милијардера Астора, типичног претставника крупног америчког капитала. Асторово богатство је претстављено „једном жарко grimизном фотелјом и огромним писаћим столом од злата”. Ту, у соби најбогатијег човека Америке, два његова сестрића, Џон и Џими, воде овај карактеристични разговор са његовим бележником Куком:

Џон: Он је накуповао огромна земљишта на Југу и хоће ту, хоће ту...

Џими: ... да гради насеље по својим идејама. Неку врсту фаланстера...

Џон: У коме ће људи живети онако како је он измислио... Он хоће...

Џими: Да усрећи човечанство!

Кук: Да усрећи човечанство?

Џими: Данас! Замислите, данас! У доба науке и технике!

Џон: (вади из џепа бележник и чита из њега неке изразе): Да се бар родио у „доба кад — кад су богови били на дневном реду...”

Џими: Данас кад се зна да је „срећа вразна реч”.

Џон: И застарела.

Кук: Мислите? Хм!

Џон: Данас кад се зна позитивно „да комфор замењује и надмашује све старе појмове просперитета.”

Кук: Заста.

Чон: Данас кад се зна да „нема прогреса без ратова, а ратова без индустрије и технике...

У овоме разговору писац је духовито изобличио империјалистички и егоцентрични менталитет млађе генерације данашње америчке плутократије, док је сам Астор претставник старије генерације која ипак није сасвим лишена извесних позитивних човечанских идеала. Можда је Астор само зато постао хуманији и социјалнији што му је син погинуо у првом светском рату, па је то у толикој мери деловало на његов унутрашњи живот да је постао пацифиста и реформатор; због тога, Астор долази у оштар сукоб са својом женом која грамзи само за новцем; између мужа и жене долази до бурних сцена и крупних речи:

Астор: Гомилао сам капитал. Улагао сам у трустове, радио сам за сина, а он је погинуо у рату где је мој челик побеђивао. Можда од сопственог челика . . . Мој син . . . мој син . . . Ја нећу више то. Нека други раде што хоће. Ја нећу да моја унучад гине у рату. То је најстрашније . . .

Госпођа Астор: Погледајте га! Погледајте његов израз очију, слушајте како он говори, ја се позивам на вас као на сведоке . . . Ја тражим конзилуум!

Астор: Доста је капитал служио за материјални напредак. Отсада ће се ставити у службу душе човечанства.

Госпођа Астор: Слушајте! Слушајте!

Астор: Наука је толико напредовала да данас држимо у руци све услове за појединачну срећу човека.

Госпођа Астор: То су они проклети Индуси улили у твоју несрећну главу. Јесам ли ти казала да се не дружиш с њима.

Астор 2: Брат има право под условом да се срећа рационално организује.

Госпођа Астор: И ти? Зар и ти? Ти си бар био одувек и сувише нормалан.

Астор: Бележи, Кук. Сав је подвиг у томе: организовати срећу помоћу капитала стављеног у службу највишег циља коме напредак и тежи.

Са правом мајсторском виртуозношћу ставио је Велмар-Јанковић у уста најбогатијег Американца најоштрију осуду капитализма и империјализма:

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Астор: ... Велике су државе неправедне према својим појединцима. Направили су од грађанина шаблону. Човечанство највише пати од тога што живи у великим империјалистичким државама, где мањина на власти искоришћује већину, њене животне сокове.

Госпођа Астор: Ох, то о соковима! Охо, то о соковима. (на телефону)
Хало! Хало! Докторе, дођите!

Астор: Велике државе почивају на власничким и освајачким циљевима. У њима је немогућна правична расподела добара и рационализација. Оне помажу само продукцију, али не и расподелу добара.

Намеће се питање: на који начин замишља Астор да треба организовати срећу на земљи? О томе проблему дискутује Астор са својим најближим сарадницима: Јангом, душевним лекаром; Кингом, инжењером; Видором, социологом; Лоулом, економистом; Шриканандом, ведантистом. Сваки од њих има своју концепцију, адекватну његовој струци и његовој животној филозофији, а Астор би желео да из свега тога извуче синтезу, да се из тога искристализира једно заједничко гледање на живот и свет. То му тешко полази за руком, јер је Шрикананда изразити претставник идеалистичке и спиритуалистичке индуске филозофије и мистичне религије, а остали типични Американци, реални и практични, егзактни и рационални. Из овога разговора јасно се наслућују њихове карактеристике:

Видор: Кад не буде социјалне неједнакости, неће бити ни толико страсти. Кад не буде разлике између рада и рада, неће бити ни запостављања, па ни страсти стицања, која је најстрашнија.

Јанг: И кад се тачно буде знало колико ко може и сме да ради.

Лоул: И кад је минимум егзистенције осигуран већ самим тим што ће само наш часопис о лабораториским испитивањима човекове унутрашњице донети пуно економско обезбеђење. Аутархија је потпуно могућна, новац непотребан ...

Астор: Да, ја сам пресрећан и дубоко сам захвалан Богу који ме је надахнуо том идејом. Што сам се окренуо од службе челику и памуку и подредио се служби духу и напретку. Ми смо здружили технику, науку и религију у служби тог циља. Све што човек може, предузећемо. Дакле, на посао!

Сви се разилазе, остају само Астор и Шрикананда, коме Астор поверава своју унуку Стелу да је он васпитава. Стела је јединица Асторова погинулог сина, највећа радост и највиша

утеха Асторове старости; он је пази и чува као очи у глави, окружава је најбољим васпитачима и најчувенијим лекарима које Америка има. Али, Шрикананда се буни против претерано рационалног и једнострано механичког начина америчког васпитног система, одупире се свима убеђивањима да свој индуски идеализам и мистицизам прилагоди америчком схватању живота и покушава да увери и Астора у исправност свога схватања: „Дозволи да ти кажем нешто: људи из кошнице морају остати људи. Ако свако осећање сведемо на болест, као што Јанг хоће, имаћемо ускоро само бездушне животиње у кући. Ако човеку продужимо до краја чула техником, он ће постати аутомат.”

Индуски свештеник одлази, Астор остаје, појављује се Јанг, који покушава да сузбије „негативни” утицај источњачког жреца на „позитивног” Астора. Јанг се труди да убеди Астора у потребу еманциповања од Шриканандина утицаја: „Уопште, у нашој кошници не сме сувише да се негује и развија сентиментална и религиозна основица међу људима. Треба што више отклањати све што узнемирује несталну људску унутрашњицу. Новим људима непотребне су мере снова и мучења потсвести. Религиозним васпитањем оне се појачавају. Треба обуздати Шриове наивности.”

Најзад, после дугих и учесталих сугестија од стране америчких позитивиста, Јанга и Кинга, Видора и Лоула, Астор мора дапусти и да жртвује индуског проповедника, према коме је осећао толико симпатија и имао толико слабости. Под удруженим утицајем својих америчких противника који нису имали смисла за источњачку религију, мистику и филозофију, смерни Индус је морао да се повуче и напусти Асторово насеље, и Стелино васпитање поверено је реалнијим и практичнијим васпитачима, који су били мање сентиментални и спиритуални, али ближи америчком начину живота и менталитету.

Први чин одиграва се далеко од Америке, „преко мора и брегова, негде на дну Европе, можда на Балкану”. У Ити и Солу, у Сану и Варану, видимо и осећамо наше људе и наше нарави, вечито немирну и несхваћену душу човека са Балкана, са нашим балканским слабостима и страстима, сновима и чежњама. Сан и Варан су типично наши незадовољници, уморни и разочарани, неостварених планова и незадовољених амбиција, али увек у тражењу чових животних путева и нових дутања:

WWW.UNILIB.RS

Сан: Немам више снаге. Био сам сујетан, славољубив, можда поштен. Имао сам много речи, сјајних као најсветлији светогорски мозаик, и за њима сам се поводио. Веровао сам. Сад је све отишло к врагу.

Варан: Откако сваки голман и боксер више вреди у глави златне омладине него Шекспир и Наполеон, Сан се уплашио од своје сопствене величине. Његова највећа жеља је да постане што славнији — меднокритет! Зато идемо, он пропали вођ, и ја, пропали музичар, у Америку. Тамо ћу и ја постати професор универзитета. Отворићу курс „о техници пребирања прстију на хармоници” и зарадићемо паре . . .

Сан: Ја више немам воље да будем вођ, славан и сујетан, па чак ни свој. Рат (светски) још није прошао.

Старији брат: Толике године су прошле откако је престао.

Сан: Па ипак траје. Гади ми се историја. Од ње ми највише умор долази.

Други чин дешава се опет у Америци. Сан и Варан напустили су свој родни крај, несрећну балканску земљу, уопште стари, уморни свет, измучену и трагичну Европу, и дошли у нови свет, у земљу злата и немогућих могућности, на континент технике и механике. Прва сцена одиграва се у једној прериској крчми у Америци, а крчмар је повереник Асторова предузећа за организацију среће и благостања на свету. Из крчме Сан и Варан доспевају у психотехничку дворану Асторова друштва Срећа А. Д. Писац овако описује дворану: „Столице и справе за мерење психолошких особина показују колико је свестрана брига Асторова система да о људима који припадају његовој срећној заједници, сазна и оно што се и машинама може сазнати, а не само slabим човечјим умом . . . У кошници сав свет је једнако обучен, ходи нечујно и безгласно се, по правилу, смеје и то, по могућности, непрестано. Сваки час се појављују неки тајанствени светлосни знаци.” Ту, у тој необичној психотехничкој дворани, подвргнути су Сан и Варан најдетаљнијем лекарском прегледу од стране чувених америчких медицинских капацитета. Са пуно fine ироније и тананог духа искаркирао је писац претерано егзактне и научно једностране методе америчке медицине, која води врло много бриге о људском телу, а врло мало о људској души. Писац је духовито изобличио америчку науку као одвећ рационалну, укалупљену и схематизирану.

Једна од најуспелијих сцена у овој одличној комедији несумњиво је сцена између мајке и Стеле, у којој је мајсторски супротстављена америчка жена старије генерације према америчкој жени нове генерације. Сцена се одиграва у Стелиној одаји у кошници: „Изузетно од система кошнице, који је сав у простим облицима и у готово болничкој униформности, љубимица оснивача кошнице има и луксуза у своме стану на 35 спрату. Хладна геометрија собног намештаја, аутомати за служење. Стела разговара са својом мајком, иживелом некадањом глумицом која има и приличну прошлост. Стела јој је ћерка из четвртог брака.”

Стела: Због те прошлости неће Астор да се ти мешаш у моје васпитање. И ја ти искрено признајем да ти у мени заиста покрећеш неке замрле нагоне који ме збуњују и који ми у свести изазивају поремећаје.

Мајка: Не могу да те слушам! Шта су од тебе створили! Лутку од живог створа. Гуму од моје крви. Ти о својој мајци говориш као о туђој жени. Ох, ти ћеш ме убити. Шта сам ја Богу згрешила, те ме оволико кажњава.

Стела: Ти опет почињеш, мама!

Мајка: Дошла сам овамо, срце ми је заиграло кад сам чула да ћеш се ускоро венчати. Нисам само знала какве тоалете да понесем.

Стела: Венчање! Тоалете! Хаха. Како замишљаш ти то? Дугачка бела хаљина . . . Венчић . . . Говори . . . свадба . . . Не, мама. Код нас је венчање обичан упис у матичне књиге, а брак функција као и дисање.

Мајка: Тешко мени!

Стела: Церемоније и конвенције избачене су.

Мајка: И он ће просто доћи и узети те за жену?

Стела: Регистроваћемо у матици наш заједнички живот кад нас оба-весте да је дошло време и живећемо заједно. Имам право на двоје деце.

Мајка: Шта кажеш? Двоје деце? А зашто?

Стела: Прекомерно умножавање није у кошници целисходно. У размаку од три године по једно дете.

Трећи чин се одиграва такође у Америци, у Асторову насељу срећних и задовољних људи, и то у Стелином салону за примање. Балканац Сан је чест посетилац Стелиног салона, они су постали добри другови који се лепо слажу и пријатно ћаскају међу собом. Али, природа чини своје: иако је Стела верена за једног младог Американца, она осећа према Сану више него обичну другарску наклоност, а Сан јој то узвраћа са свом то-

Влином и бујношћу свога балканског темперамента. Кроз његове чежњиве речи говори дубоко страсна и мистична душа човека са Балкана, са свима специфичним особинама наше расе. Док је Стела учена америчка интелектуалка, доктор медицине, дубоко уверена у науку и технику, у рационалистичку условљеност односа и ствари, дотле је Сан песник, сањалица и идеалиста који не воли учене дефиниције и стручне изразе него класичну једноставност и непосредност у мислима и осећањима, у речима и у говору:

Сан: . . . Јест, бледи сте, Стела. И ваше светле очи данас имају танку маглу превучену преко зеница. Танку, фину маглу, прозачну и сунчану као да је дошла из најлепшег априлског јутра са Јадрана.

Стела: Јадрана?

Сан: Једног дивног, малог мора. Азурног и сунчаног.

Стела: Не сећам се.

Сан: А зенице су вам крупније данас. До јуче је било много више детињског у њима. Но ја не знам у дефиницијама. Код нас се, знате, у дефиницијама говори само оно што је осуђено да буде досадно.

Стела: Дефиниције су битност.

Сан: Очи су вам као да сте их окупали у чежњи какве балканске топле ноћи, слушајући севдалинке.

Стела: Севдалинке? Шта је то?

Сан: Песме, врло тужне и врло чудне које се певају у мојој домовини. Ех, да вам их Варан отпева . . . да чујете шта значи туга и љубав опијена заносом и поливена чежњом.

Стела: Фолклор?

Сан: Слушајте, Стела, ја сам из крајева где људи дању тешко живе. Где се хлеб зарађује с муком, где је живот сиров и суров. И где се слобода, каква била, само крвљу стиче. Преко дана човек и не дође до свога живота. Не стигне од борбе. Преко дана он тегли, стење, скупља жуч на неправду. Преко дана он и не живи. Јер живот у стицању, у мржњи, у политици, то и није живот. У бежању од рата, у спремању за рат. Глупо и тешко. У грамзивости, у отимању власти, у тупој животињској бесмислици. Тако преко дана. Тек ноћу, под звездама, оживи прави човек. Онај у коме је бол дуго ткао лепоту душе, онај који тражи да је слободан као горски цар. Онај који се зажели да види голог бога пред својим слабим очима, и љубави која је сама чиста, блага утеха . . . Оживи прави човек, онај који свирепо зна да ће часови брзо прохујати и сутра зором мора дана доћи. И који зато хоће да потоне у мало привидне среће и у заборав

ноћи . . . Дању живи у покрчени, а ноћу се отворе сунца у њему и, гледајући у њих раствореном душом, он пропева тужиом и чежњивом љубављу.

Зар ова искрена исповест сировог Балканаца не звони као најчистија поезија, потскла из дубине душе и из најтајнијих кутова срца, у одкосу према научним дефиницијама и рационализованом и механизираном поимању живота и света младе Американке, која не може да схвати да у људским осећањима има нечега интуитивног и ирационалног, што се не да дефинисати и класификовати? Овде су супротстављена два света која се дијаметрално разликују један од другог, сукобљавају међу собом, остају један другом страни и несхваћени.

Млада Американка не може да разуме шта је то носталгија, њој је добро и пријатно свуда где има комфора и где је стандард живота на оном нивоу на који је она навикла. Међутим, млади Балканац ужива у Асторову насељу све благодети америчке технике и цивилизације, и стоји му на расположењу све благостање, сав луксуз и раскош високе америчке плутократије, па ипак он осећа свакога дана све већу носталгију и све неодољивију чежњу да се врати у свој завичај:

Сан: Ја сам погрешно што сам отишао из домовине. Јесте, истина да је она проклета. Али, човек је везан судбином за пејзаж домовине и за коб свога језика и ту коб треба до краја примити. Откако сам свде, у овом дому среће, ја сањам само о томе да дочекам видик планина својих, макар подно њих и умро. Да чујем шум родне реке у овој страховитој белој тишини своје собе.

Стела: Обичне појаве грознице која се зове носталгија. Долази од националних предрасуда.

Сан: Ђаво да их носи. Мени да су планине које сам у детињству волео. Реке и шуме у сунцу. У оној сунцу. И да ми је уста моћ љубави којом сам их волео. Да ми је она сзехина, оно надање у откриће света и његових блиставих чуда . . . Моја домовина је моја младост. Младост у ноћи . . .

Младој Американци изгледају ове присно доживљене визије домовине само као „болесне асоцијације”, бунцање у грозници, халуцинације. Љубав за родном грудом земље је — према америчким појмовима — само резултат „националних предрасуда”. Оно што је за балканског човека најсветије осећање, то је за

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

америчког човека нешто сасвим ефемерно и безначајно, пролазно и комично.

Врло је карактеристичан разговор између младе Американке и младих Балканаца о љубави. Ту се можда најизразитије сукобљавају два схватања о животу, два света:

Сан: . . . Нешто да вас озбиљно запитам. Волите ли ви вашег вереника?

Стела: Волим? Мислите да је то потребно?

Сан: Па кажу тако.

Стела: Љубав је ипак само физиолошки акт спојен са илузорним афектима који су природи потребни за одржање врста.

Варан: Сад бар знаш и то. Запиши!

Стела: Жена новог века и њен појам љубави су продукт лажног положаја који је у жени створила Ренесанса.

Сан: Било би страшно то што кажете да нисте такво дете. И како тужно то кажете!

Стела: Тужно?

Сан: Зар је то љубав? Па за чим онда иде Асторов систем?

Варан: Ја да ти кажем. Ја сам деконао. Иде за тим да од људи направи неку врсту пчела. Као што видиш, ово је кошница, станујемо у ћелијама, време нам је опредељено, рад исто тако, љубав по команди, а већ сваки мети на безмоторним аеропланима, као да је ак-пчела. Недостају још трutowи . . .

Тако пролазе дани у Асторову насељу срећних људи. Млади Балканци се свакога дана осећају све усамљенијим, све несхваћенијим, све немирнијим. Они осећају да их нешто густи, тишти, спутава. Док једнога дана Варан, врло узбуђен, саспшти своје другу Сану, у својој соби, на њихову матерњем језику, изговореном врло брзо, само да га нико не би разумео, своју черсту и кеопозиву одлуку да ни под којим условима не остане у овом набеђеном људском „рају”. Они воде, између себе, обојица врло узбуђени, овај значајан разговор:

Варан (врло узбуђен): Ја ти најодлучније изјављујем да нећу овде да останем. Хоћу да бежим. Разговарајмо брже док је соба још изолована од надзора, после ће опет све чути у лабораторији. Ја не желим више да ждерем те њихове проклете пилуле, то бљутава лажно пиће, а да још и слушах њихову дегенерисану музику. Сад су ми забранили да свирам у хармонику, јер је, кажу, то на Стелу деловало као нека болест.

Сая: Дакле, ипак деловало? И због тога су ти забранили? **Хм.** И мени се тако чини да је деловало.

Варан: Ја хоћу да их оставим на миру. Због тога што сам свирао Баха на оргуљама, избио је сукоб између научног и религиозног одељења тако да се сва кошница тресла. Једва је Астор успео да их умири.

Сая: Хаха. Па ти ствараш револуцију у кошници. Пази да те пчеле не избоду. Хаха. Ама ти си се много уозбиљно.

Варан: Дакле, узми на значе да ја до своје смрти нећу да будем друго но човек. И нећу да радим кад други хоће, јер сам онда могао бити начелник у неком министарству. Ја сам слободан уметник. Нећу чак ни да спавам, ни да устајем по заповести. Ја зарађујем свој хлеб и не треба ми никакво усрећитељско tutorство. То не може. Да мислим кад они хоће и да се плодим по наређењу!

Изванредно живо и духовито оцртао је Велмар-Јанковић, у овом чину, покушај дизања револуције у Асторову насељу. И поред свег надзора Асторове специјалне полиције, са необично разгранатом мрежом свих могућих детектива и шпијуна, агената и достављача, дошло је до стварања једне тајне револуционарне организације, која се нарочитим прогласом обратила свима незадовољницима, којих је у Асторову царству срећних и задовољних било прилично много. Сан и Варан били су пријатно изненађени када им је дошао до руку овај занимљиво састављени проглас Асторових незадовољника и опозиционара:

Другови! Ви, којима још није отета свест правог човека! Ви, којима још није срце отупљено отровом Асторовог ропства, дигните се! Не дајте ваше достојанство слободног човека!

Асторов капитал и себичност науке чине с нама шта хоће. Ваши преци су служили својим телом на галијама и у рудницима, а ми служимо нашим срцима и душама грабежљивим власницима, њиховом садизму. Наш живот није наш. Нашим прецима отимали су само зараду. Нама ови отимају и душу. Они хоће да скину с нас људско обличе да би могли лакше владати нама, живим машинама. Ми више немамо људског достојанства, немамо слободе, претварамо се у бескрвне животиње и у бројеве. Астор хоће да замени Бога на земљи! Другови! Последњи је час да се тргнемо!

У ствари, овај проглас Асторових незадовољника који се буне против неподношљивог режима у Асторову „рају срећних и задовољних”, има много дубљи смисао и знатно шири домаћај него што то на први поглед изгледа. То није само побуна против

Астора, већ нешто далекосежније и замашније, нешто крупно и свеобухватно. То је побуна против американизације живота и света, против технике и механике, против рационализма и машинизма, против умртвљавања духа и срца, против убијања човека у човеку, против диктатуре материјалистичких учења и заробљавања највиших моралних и религиозних снага у људским душама.

Овако широке и сложене садржине, овако интересантан и значајан доживљај о свету, са обиљем занимљивих епизода, вешто убачених дигресија и разноврсних асоцијација, стегнуте су у оквир једне комедије од свега 131 штампане стране. Да би се то постигло у пуној мери, писац је морао да унесе у дело зрелог себе, да уложи и све раније напоре око савлађивања форме. И не само гледалац овога комада, који посматра развој радње на позорници, у одличној режији и у интерпретацији најбољих наших глумачких снага, него и читалац који узме да га чита, инстинктивно осећа да је писац овај свет тако актуелног и значајног сукоба у себи дуго носио и поједине типове у својој стваралачкој машти. Толико је присан и интиман међуоднос писца према својим типовима, и то не само према Сану и Варану, него и према јунацима и јунакињама с ове стране Океана. Иако до сржи национала, писац се дубоко уживео у амерички менталитет, као да је годинама живео у Америци, и оцртао је низ сложених типова америчког света са финим психолошким карактеристикама.

Уметничкој вредности ове комедије знатно доприноси њена заиста виртуозна форма, мајсторска савладаност драмске грађе, савршена сценска обрада, изванредан смисао за композицију и танано осећање за бинске ефекте и позоришне финесе. Не мање је значајно што је све то постигнуто без нарочитог тражења и упињања, без у нас тако уобичајеног ертизма, аранжирања и артифицијелности, него природно и спонтано, као адекватан израз унутрашњих сазнавања и доживљавања. У току целог комада гледалац (или читалац) има поуздамо осећање да је писац духовно сагоревао стварајући ово дело, да је свака сцена инспирисана унутрашњим сагледањима и условљена стваралачким императивом.

Унутрашњи проблем Среће А. Д. остао је у нашој критици несхваћен. Наши критичари нису осетили разлику између још примитивне хумористичко-забављачке тематике Нушићевих ко-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

медија и сложене, продуктоване и духовно-националне проблематике идејног и етичког стваралаштва Велмар-Јанковића. Нушић би од исте ове још потпуно неискоришћене драмске грађе начинио, у најбољем случају, једну забавну лакрдију. Велмар-Јанковић је проблем сукоба балканско-осећајног човека са америчко-техничким менталитетом подигао га виши, идеолошко-морални постаменат, обасјао га светлошћу и сагледао његову трагикомичну суштину и с лица и с наликја. Он то није чинио посматрајући постављени сукоб једностраним очима комедиографа, који само трчи за комичним ефектима и хоће што више да насмеје и забави своје гледаоце, као Нушић, него је проблем посматрао кроз разнобојне наочари уметника и филозофа, социолога и економисте, моралисте и метафизичара, а изнад свега родољуба и човекољуба који је увек остајао дубоко националан и истински човечан, и као такав у најбољим традицијама српске народне културе и српске националне књижевности.

Проблематика Среће А. Д. — иако несхваћена од наше текуће критике — одјекнула је дубље него што се мислило, на наше друштво и на нашу јавност, па чак и на нашу књижевност. Она је била потстрек за размишљање о питању наше културне оријентације, нашег духовног опредељења у свету, нашег идеолошког става у политичким, социјалним и економским груписањима у нас и око нас. И они који су били других схватања, морали су признати да је Велмар-Јанковић у Срећи А. Д. поставио крупан морални, национални и социјални проблем и знатно утицао на формирање једнога новог гледања на живот и свет, на стварање једне нове идеалистичке филозофије о нацији и човечанству, приносећи и кроз ово дело несегично свој обол изграђивању става новог српског човека и балканског грађанина.

Др Р. В. Ђисаловић

ДЕКОРАТИВНИ ЕЛЕМЕНТИ АРХИТЕКТУРЕ И УМЕТНОСТ КОНСТРУИСАЊА

Архитектонске идеје подлежу законима структуре и равнотеже, пропорције и симетрије. Оне се прилагођавају са пуно питомости и љубави и отпорним грађевинским материјалима што опет доприноси не само већем саображавању духа и материје већ и знатнијој јасноћи и прецизности уметности конструисања. Склоп сваког конструисаног дела пружа мање или више дубинске и површинске просторе подесне за декор. Ако украс са пуно мере и укуса оживљава целокупност архитектонске замисли, те ако блиста пуноћом пластичког духа и зрелошћу техничких сазнања, онда ће његова лепо сређена и организована целина моћи да докаже смисао правилног обрађивања материје и да оправда потребу естетског хармонизовања свих облика и линија, удубљења и испупчења, боја и валера.

Сви мајстори, у свим уметничким дисциплинама, служе се првенствено законом конструисања, а то стога што је он управо полазна тачка сваке архитектуре која тежи да постигне стабилност дела и утврди отпорност и издржљивост материје. Преброђавањем и утврђивањем конструктивног проблема у архитектури идеја и дух човека доказаће највиши напон снаге и изражајности материје као и истинско оваплоћење неизмерног богатства и блиставости боје и тона, светла и сенке, линије и простора. Захваљујући тој несумњивој и изворној снази закона конструисања није тешко утврдити да ће свако дело одолевати временским приликама и да ће кроз векове моћи одржавати прапроишведене облике и изразе минулих стваралачких епоха и духова.

Појам архитектуре није везан искључиво за грађевинарство. Уметност конструисања, тј. уметност архитектуре, сусрећемо на свим предметима и у свим производима који служе човеку и

природи, или који су створени од човека и од природе. Стога архитектура керамичког лонца, дрвене столице, металне посуде, витког јаблака, гордог хаза, човечијег тела има исту непосредну убедљивост ритма и облика као и архитектура монументалне катедрале, величанственог триумфалног лука или јавне палате. Разлика је само у сложености проблема. Архитектура намештаја, скројена у димензији и ограничена у функционалној улози, савлађује такође естетске проблеме великог обима. Радује се само по себи да ће изградња цркве, која је управо вулкански преплављена декоративним мотивима и конструктивним масама, искористити знатније напоре око хармоничног организовања архитектонске целине. Нама, међутим, у овом огледу није циљ да се упуштамо у анализу уметничког конструисања монументалног грађевинарства. Овај пут желимо да се ограничимо само на оне елементе архитектуре који засецају у област примењене уметности.

Лукови и стубови, као конструктивни елементи архитектуре, јављају се често у декору многих уметничких дисциплина. Њихова примена, нарочито у столарству, служила је увек у знатно већој мери декоративној потреби пројектоване композиције него њеној структуралној чврстости. Још од давнина, а каричито у доба ренесансе, затим познијег француског ампира и немачког бидермајер-стила, вршила се транспозиција или преносење архитектонских облика: стуба, гзимса и лука на споредне елементе архитектуре намештаја, и то у оне просторе који су били подесни за украшавање. Целиходност транспозиције јесте неминовна. Неуспела транспозиција неће имати уметничку особину стила, јер се не граничи стварним откривењем највишег пластичног израза. Тако, на пример, налазимо код средњовековних француских седишта на горњем делу наслона на живописне аркатуре. Као декор, оне би биле неприкватљиве и неухватљиве да није уметничке транспозиције пропорције и цртежа која, одузимајући теми свако конструктивно значење, у исто време даје јој искључиво графичку интерпретацију и техничку транспозицију мотива. Оно што оживљава и карактерише лепоту овог седишта јесте фини декор кружних лукова који се дивно супротстављају строгости усправних и водоравних стубића и гзимсова.

Неуспела транспозиција доказује одсуство чистијег и вишег надакћућа, то делу, одузима убедљивост проналазачке оригинал-

ности. Неуспела транспозиција одаје и магловитост ствараоачезог чулног апарата, његово отсуство смисла за композицију као и тоталну негацију пластичке мисли. Стога, да бисмо животињске и биљне облике као и архитектонске елементе логичко тумачили и целосходно преносили на материју и у простор, саобразивши тај труд и са функционалном улогом конструисаког дела, потребно је да смо обдарени лепим запажањем, интелигентним резимовањем и невакредним осећањем саме ствари.

Ренесанса је грешила улотребљавајући не само фопиластере (сцезе стубове) већ и импровизоване целе стубове у декоративне сархе унутрашњег уређаја дворана, иако сви конструктивни подупирачи нису носили скоро никакав терет. У томе раздобљу такође, у уметничкој столарији, и то код столова, ормана, фотеља, скриња итд., наилазимо на неуспеле транспозиције лављих, грифонских и делфинских облика. Бесумње да је такав намештај био не само изувише оптерећен и презасићен декоративним елементима, већ је деловао тежио и чудно и услед гломазних и широких облика шапа које су махом улотребљаване као поге ренесансног намештаја. Терет мебла обично стоји на чврстом каменом или дрвеном поду и он не тражи тако преувеличан и незграпан ослонац у виду лавље шапе, а то стога што њу не прети заглибљивање или тоњење. Природа је с разлогом подарила лаву велику стопалу јер се он креће и живи у кешчаним кределима и влажним саванама екваторијалне Африке, чије је земљиште мекано. Међутим отпорност тврдог пода и тежина рецимо какве скриње захтеваће примену снажних ногу које ће својом зиткошћу, се умереном димензијом и елегантном модулацијом форме, са више китомости, моћи да тумаче логику конструктивности и лепоту облика тврдог и отпорног дрвета.

Малки мајстори често не воде рачуна о оној истини која тврди да се сваки декор, тј. производ пластичког стваралаштва, подвргава законима који условљавају потребу даног украса. Ови закони, опет, сачињавају базе сваког уметничког дела. Зашто многи резбари нису схватили и не схваћају смисао умереног украшавања столица, табурета и скриња? Зашто су наслони седишта, као и сама седишта, пренатрпани резбареним шарима, кад знамо да ти простори, ради веће удобности човечијег тела, треба да имају облику, тј. глатку ковршину? Ми смо, такође, видели

да фасада нашег павиљона на Међународној изложби уметности и технике у Паризу 1937 г. није задовољавала елементарне законе архитектуре. Тамо су пред улазом павиљона фигурирали стубови, и то једино ради декоративности. Међутим та је замисао, већ у свом ембрионалном зачетку, била погрешна, и то с разлога тога што се нису смели предвидети стубови који не суделују у конструктивном склопу архитектуре павиљона. Обезглављени и осамљени, они су стршали без капитела и без терета над собом, дајући утисак рушевине, осакаћености. Само катастрофални катаклизми: жестоки земљотреси, немилосрдна вулканска лава могли су изменити слику величанствених египатских, грчких и римских храмова. Па ипак све до данашњих времена одржали су се најелементарнији конструктивни чиниоци, тј. стубови који су гордо и усправно носили још увек највећи терет грађевине. Упоредимо само незреле стубове нашег павиљона, који нису имали ни духовне улоге ни материјалне дужности, са огромном функцијом дорских, јонских и коринтских стубова, са њиховом беспрекорном и елементарном физичком улогом, са њиховим истинским оваплоћењем пластичких стварности и идејних откривења. Познато је да је стуб у архитектонском плану елемент неминован органском и конструктивном животу једне сложене целине. Свако људско дело одговара некој идеји или некој потреби, без чега не бисмо могли доказати разлог постојања тога дела. Стога стуб који не васкрсава лепотом истине, који не усхићује уобличавањем естетске идеје и који не учествује у органском животу архитектуре не оправдава своју егзистенцију. Он ће тада деловати као болесник коме је забрањено носити терет — а такви стубови не могу бити ни декоративни.

Принцип транспозиције архитектонских облика није мање занимљив и код гвоздених ограда и преграда. Испупчења и удубљења полукружних гвоздених линија дивно подржавају вертикалне и хоризонталне полуге конструкције. Али прекомерно инспирисање на архитектонским мотивима није увек било пожељно, јер као што се не могу прилагодити природи метала многи архитектонски облици исто тако и многе материје нису у могућности да се узнесу и да оживе пластички израз архитектонске форме. Познато је да се технички дух гвоздених преграда састоји

у логичној структури уздужних и попречних полука за које су заваривани декоративни мотиви, тј. споредни украсни елементи компоноване преграде. На тај би начин пластика преграде потсећала на лепу архитектонску арабеску, док би сама функционалност преграде била у пуном обиму поткрепљена конструктивном отпорношћу тврдог материјала.

Како су јасни и једноставни облици на оградама средњег века на којима су транспоноване, и то с толико успеха, декоративне линије архитектуре, и у којима фигурирају укрштени полукружни кракови скованих крстова, јако причвршћених, помоћу прстенова, за конструктивне вертикале и хоризонтале! Нажалост италијанска ренесанса је и ту неповољно утицала на техничку обраду метала. У томе добу као и доцније, и у примењеној уметности осећа се склоност за обнављањем античких облика. По правилу, и та навика је убрзо проузроковала декаденцију заната, јер се манифестовала негација техничког духа услед доминирања облика над техником.

Код неких наших модерних грађевина наилазимо на гвоздене преграде у чијим се арматурама и техничкој обради метала не огледа поштовање принципа занатских поступака. Тако, металне решетке приземља Привилеговане аграрне банке немају уопште хоризонталних и вертикалних конструктивних линија које би, моћно укљебљене у камен масив једино условиле елементарну отпорност и чврстину пројектованог дела. Целина решетке личи на чипку која је израђена од полукружних гвоздених линија, међусобно само завариваних. Решетка је, дакле, изаткана искључиво из споредних декоративних мотива, што, другим речима, значи да целу композицију, која обухвата огроман простор, не подржава кичмена и рудиментарна снага усправних и попречних полука. Ако тој неуспелој техничкој интерпретацији металне ограде додамо и покушај да се, помоћу сивозеленкасте патине, гвоздена решетка претстави у мескинганом руку, онда ћемо у томе раду видети не само конфузност и рушење занатских истина већ и непожељну извештаченост и подражавање туђег колорита, тј. прикривање властите и природне фактуре гвозђа. Метална конструкција како главног тако и споредних улаза те банке надахнута је у знатно већој мери осећањем техничке и функционалне улоге уздужних и попречних полука. Захваљујући

лепо сложеној и добро постављеној арматури конструктивних вертикала и хоризонтала постигнута је огромна отпорност врата, тј. она отпорност која, на савршеном начину, обезбеђује унутрашњи простор банке од непожељног и неочекиваног притиска с поља. За жаљење је само што су споредни декоративни елементи ове металне арматуре исувише конфузни у форми и линији. Све облике не можемо да транспонујемо на оригиналан начин. Тако, украсни елементи дорских карниша „јаја и листови”, нису погодни за технику кованог гвожђа, јер лепота ових грчких декоративних рељефа долази до изражаја само путем идеално извајане форме у којој се раскошно преливају суптиле градације светла и сенке. Стога нека клесари, резбари и ливци, клешу у камену, резбаре у дрвету и лију у гвожђу и бронзи јајасте облике дорских карниша, а мајстори металних ограда и преграда морају да интерпретирају само оне облике који идеално одговарају техничком духу ковачког заната.

Рекли смо да гвожђе, као материја чврсте конзистенције, својом снажном хомогеношћу и својом гранитном неразоривошћу увеличава и обезбеђује темељну заштиту, трајност и одбрану унутрашњег архитектонског простора. Тај сирови материјал, прерађен и лепо скован, даће грађевини обележје великог стварања само онда када његова форма и гравура логично тумаче смисао његове отпорности. Металне ограде и преграде морају бити у односу према пројектованом објекту, тј. према фасади куће, отпорне у вертикалном правцу, и то зато да би што ефикасније могле да заштите пролазе и отворе. Потреба обилног пропусања светлости и ваздуха у унутрашњост архитектонског простора, затим економија материјала као и лакоћа маневрисања покретних врата, неминовно изискује избор и употребу пласнатог гвожђа које је скренуто у правцу свог отпора. Неколико је тврдити да пласнати облик железне шипке могућује лако извођење и савијање спиралних декоративних мотива, и да се само у томе занатском поступку огледа једиствена сложеност уметности и технике. Интелигентан и осетљив посматрач који је обдарен оштрим и правилним запажањем, као и лепо развијеним укусом, гледаће са незадовољством металне решетке на прозорима београдске цркве св. Марка, јер исти не испуњавају услове гореспомених техничких правила. Овде је пласнато гвожђе

постављено својом ширином према гледаоцу што, нажалост, до-казује да се без икакве стварне потребе примењивала знатно тежа и компликованија техничка процедура извођења прозорских преграда. Решетка која има ману тешке и незграпне композиције услед фронталне ширине и расплинутости декоративних линија, спречава не само обилно пролажење светлости и ваздуха у унутрашњост храма него не пружа ни довољно отпорну снагу према сваком јачем спољном притиску.

Утицај архитектонских тема и њихова транспозиција осећа се и на декоративним површинама пламених витража средњевековних готских катедрала. Ту често наилазимо на архитектонске облике камених сводова у виду балдахина. Уобличавање фигура и архитектонских мотива није се изводило путем претераног нијансирања светла и сенке, још мање путем суптилне и расплинуте гравуре. Захваљујући чврстим и изражајним декоративним линијама балдахини су се лепо прилагођавали општем ритму облика архаично конструисаних фигура и грациозно компонованих орнамената биљног царства.

И декоративне композиције бојадисаног стакла београдске Саборне цркве имале су архитектонску позадину. Мајстор ових витража извео је и осенчио врло верно светачке фигуре као и беспрекорне облике архитектуре. Али добар витраж не захтева ту идеалну илузију архитектонске стварности; он не тражи ни тачност перспективе, на савршену модулацију волумена, ни сувишно нијансирање, тј. сенчење. Сем тога су витражи Саборне цркве извођени с анемичним темпераментом и магловитом палетом, па и ти пластички недостаци доказују штурост техничког знања и оскудност уметничког осећања код пројектанта и извођача. Готско стваралаштво доказало нам је исувише убедљиво да величина витражне уметности лежи, првенствено, у изразитости и упрошћености форме и линије, у једноставности покрета, затим у лепоти и веселој хармоничности скромне скале фантастичних и живих боја.

Прозори хришћанских храмова који су били већег обима дељени су каменим преградама или гвозденим арматурама, што је било потребно да би витражи могли одолевати замашној снази ветра или непредвиђеном физичком потресу и притиску. Ту се водило првенствено рачуна о томе да цео простор композиције

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

буде расподељен у складна геометријска поља, тј. да образац арматуре буде лепо скројен. Металне изице чврсте арматуре природан су оквир бојадисаног стакла, и оне допуњују и блиставо истичу главну замисао декоративног панoa. Тако је арматура катедрале у Гоатјеу дата у облику крста, својом огромном димензијом у средишту композиције, изванредно потцртавала пантократорску импозантност Христовог лика. У олово које обележава цртеж и форму стављају се дијамантом сечена стакла, чија је површинска пропорционалност уравнотежена, како би се и у томе погледу испољила техничка концепција и уобичајена интерпретација провидног мозаика. Витражни мајстори београдске Саборне цркве задовољили су се смештањем појединачних панoa колорисаног стакла у стереотипне прозорске четвороугаонике. Разуме се да такво решење доказује да се не осећа смисао лепе конструкције, кити цени значај оне гвоздене арматуре која годи вишим и рафинованијим захтевима пластичких и техничких идеја.

У грчко и римско доба као и доцније у Италији и Бизантији била је у великој моди употреба мозаика у мермеру, стаклу и емаљу. Мозаик је, пре свега, служио хоризонталном декору, тј. поплочавању подова да би, после неколико векова, у вертикалном декору базилике св. Вида у Разени синую најузвишенијим полетом правог и великог уметничког збивања. Оно што карактерише уметност старих мозаика јесте техничка обрада пластичког сажета, као и конвенционална једноставност, управо архаичност фигура и орнамената, која је била условљена природом материјала, тј. кртошћу стакла и емаља. Византиски мајстори разумели су да се линије мозаичких коцкица прилагођавају и подређују конструктивним линијама фигура, драперија и орнамената. А то су, управо, оне линије у декоративној композицији, које концентричним редовима коцака обухватају и потцртавају архитектонску структуру фигуралних и орнаменталних облика.

Код нас, још до недавна, није се одомаћила већа примена мозаичког украса. О ранијим покушајима, нажалост само импровизованог мозаика који видимо у глажном пролазу Министарства просвете, требало би рећи само то: да је сваки уметник дужан да се служи најчистијим техничким материјалом, јер се само помоћу њега постиже истинитост, јасност и лепота форме. Сви

мозаики нису технички производ мозаичког материјала, они су само сликани панои чија спољашност, захваљујући графичким контурама, бледо потсећа на рудиментарност византиског декора. Нас изненађује то неумесно подражавање које је измо једино за тим да се путем сликања уљаним бојама постигне лажни ефекат и бедна илузија једне лепе технике која живи и блиста само кроз материјал стакла, мермера и емаља. У овом случају, нелогичност технике и злоупотреба материјала учинила је то да је транспозиција мозаичких облика била неприхватљива и крајње неуспела, а такав украс с пуним оправдањем не можемо сматрати као декоративни елемент архитектуре. Остали декор зидног сликарства овог недовољно оплемењеног ходника, који је рађен у духу побеђене и осуђене сецесије, знатно увеличава опште растројство оних принципа и закона који служе лепом усклађивању пластичког живота многих уметничких дисциплина.

Као материја снажне реалности, дрво користи неизмерно много живосту архитектуре. Помоћу њега конструишемо скеле, патосе, дрвене структуре „риглованих“ зидова, затим облоге собних зидова (ламперије), стропове (таванице), покретна врата, прозоре, покућство итд. Ако ценимо значај и величину, те ако осећамо убедљивост и логичност конструктивних и декоративних закона и принципа, онда смо на правом путу оживотворења уметности конструисања. Стога је потребно, чак и врло потребно, да се код предмета унутрашње архитектуре води рачуна о конструктивном као и декоративном елементу, јер само кроз узајамну хармоничну усретсређеност као и кроз логичну подударност ова два елемента оствариће се лепа и правилна примена и обрада дрвеног материјала.

Техничка отпорност врата постиже се помоћу склопа усправних и попречних дасака, тј. помоћу снажно конструисаног оквира. У овај оквир је ужљебљена испуна (филунг), чији је простор често искоришћен у декоративне сврхе. Сва врата морају бити, пре свега, темељно конструисана да се не би деформисала приликом отварања и затварања. Она, такође, морају бити лагана ради њиховог што лакшег покретања. У конструктивном погледу треба избегавати састављање вертикалних и хоризонталних дасака оквира под углом од 45 степени — јер су врата тада слабије отпорности и склона кривљењу, тј. губљењу правоугаоног облика.

а та неправилност ремети исправност мобилног маневрисања. Гзимсови су чести украс код врата и они, такође, не смеју отступити од конструктивног принципа правог угла који се састоји у томе да се у вертикалну даску ужљеби, под углом од 90 степени и помоћу зареза, хоризонтална даска. У декоративном погледу морало се је водити рачуна и о томе да се усклади резбарски ефекат руба усправног гзимса са хоризонталним рубом који је, услед дејства светлости, имао нешто измењен пластички израз. Да бисмо осетили моћно јединство, управо корениту повезаност техничког духа и уметничке форме, довољно је бацити поглед на многа врата културног Запада и увидети са колико је професионалне савести изражен у дрвету суптилни карактер скулптуре, тј. плитког рељефа резбареног директно у масиву.

Без потребе знатнијег професионалног рашчлањавања и испитивања, без поседовања дубљих зналачких искустава, лако се уочава на допунским елементима архитектуре неминовност интелигентне сарадње и техничке повезаности браварско-ковачког заната са столарским с једне, као и столарског заната са зидарским с друге стране. Код материја, овај високо развијени смисао органске повезаности нарочито се огледа у међусобном односу камена и дрвета као и у међусобном односу дрвета и гвожђа. Као што камен, с пуно ведрине, изражава и с пуно снаге подржава декор дрвета, исто тако и дрво, с пуно пластичког духа и с пуно топлоте, поткрепљује декор метала.

Васпостављање хармоничне повезаности кованог гвожђа и обрађеног дрвета јесте исто што идеални савез двеју различитих материја. Успелу координацију материја сусрећемо на старим и добро конструисаним вратима на којима су ковани правоуглови у роговима, затим шарке и браве чинили органску целину са масивом дрвета. Дрво и гвожђе, дакле, учествују како у вршењу свих заједничких техничких и функционалних задатака тако и у успостављању праве хомогености врата. Искуства прошлости граниче се с мудрошћу и зато ми морамо да се користимо утврђеним формулама ради избегавања непоузданих покушаја многих остварења данашњице. Добра дела minulih векова су била и довољно рационална да би нам свима служила као узор, и довољно гипка да би омогућила постанак и извођење најмодернијих облика. Нажалост, врата главног улаза Министарства просвете

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

игноришу резултате оне прошлости која је увек била мудрија од савременика. Због непридржавања и изопачености принципа уметности конструисања настаје неуспело модификовање облика које као да иде више за тим да нас очара својом спољашњом декоративношћу. Код ових врата, део шарне који је срастао с арматуром вертикалних дасака, не учествује у кошењу терета, ни у вршењу функције обртања врата, а то стога што није у никаквој органској вези с другим делом шарке. Видимо, дакле, да је лице врата украшено декоративном гравуром шарне старог типа, док друга комплетна шарка, модерног типа, која је углављења у масив врата и у масив гидног оквира, врши стварну функционалну улогу. Дрвена конструкција улазних врата изведена је искључиво помоћу усправних дасака, спајаних и чврсто везаних дрвеним траверзама које се налазе на наличју. Овај, исто тако добар, принцип конструисања не условљава постанак испуна (филунга), јер врата нису грављена на бази правоугаоног оквира. Па ипак на вертикалним даскама лица, где фигурирају приковани хоризонтални метални украси и рамена шарки, налази се без икакве потребе и разлога издубљени вештачки облик испуне. Зато нас ова врата не одушевљавају, тим више када знамо да се из неподударности техничког духа и декоративног уобличавања рађа неуспело дело које је лишено јасности и истинитости. Најтананије глассичке мисли и непобедна законс конструисања морају живети у своји и љубави да би се избегао хаос и мрак у коме ишчезава свака природна складност занатских поступака и уметничког надахнућа, као и свака лепота и ритам најузвишенијих уметничких облика.

Разни ћилимарски прокзводи, везови, чипке, гоблени, плетиво и остале ткањне, већ самим својим једноставним или сложеним сплетом, резултат су уметности конструисања. Захваљујући структури основе и потке, чворова, поенти и везива, вунена, ланена, памучна и свилена тканина може да буде тешка или лака, прозирна или непровидна, глатка или опора, ретка или густа. Технички поступци ткања условљавају, дакле, како једноличност тако и богатство фактуре. Отпорност тканине и чипака зависи од чворова који спречавају лабавост конаца. Диспозиција чворова опет условљава чврст или нежан цртеж, док мешавина бојених конаца даје разноликост колористичког спектра.

Декоративни елементи тканине не фигурирају увек на идеално равној површини патоса или зида. Код сукна и текстила који служе нашем одевању и тапетарским потребама, треба водити рачуна и о наборима. Стога се цртачи сукнених десена и текстилних образаца разликују од сликара-декоратера и сликара-витражиста који укршавају увек идеалну раван. Сликари текстила морају да изналазе онакве цртеже који не губе ефектност ни онда када следе покрете човечијег тела или када се стварају набори код отварања завеса. Свака декоративна композиција сукна, чији би ефекат био укиштен приликом образовања набора, јесте за осуду. Тиме се доказује неразумно одрицање и запостављање свих оних принципа конструисања који омогућавају уметничким идејама да, кроз игру и дејство светла и сенке, живе и блистају у свим плановима, положајима и покретима.

Већ у средњем веку, златом везени первази свечаних одежда српских краљева и царева, архијереја и патријарха, деловали су као најдрагоценији адиђири који чудесно оплемењују унутрашњост храма који, радосним блеском сунца, оживљавају архитектуру величанствених сводова, тимпанаона и олтара. И данас техника уметничког ткања, са свим својим могућностима и ограничењима узима племенитог учешћа у изграђивању удобности и пластичног духа нашег модерног естеријера. Ми се с пуним праом бунимо кад ткаина у довољној мери не штити наше тело од хладноће и топлоте, од сунца и кише, од прашине и блата. Ми смо разочарани кад декор тканине не врши функцију улепшавања, тј. не истиче лепоту покрета, форме и линије човечијег тела. Наше чуло вида као и чуло пипања срдито реагира на бесмисленост рада многих вредних домаћица које су се служиле техником уљаних боја да би оживеле и улепшале, раскошним цветним украсима, платиену површину малих јастука. То погрешно тумачење декоративне улоге и практичне функционалности меког и топлог јастука јесте само доказ неосећања дубоке реалности оних облика и оне фактуралне изражајности материје која служи како удобности нашег ока тако и удобности нашег тела. С каквом ће се скрупулозношћу, па чак и незадовољством служити тело, жељно одмора и најосновнијег комодитета, овим јастуцима тако осетљивим на сваки притисак и на свако гужвање? Како ће реаговати наше нежно и често уморно

лице, које почива на овој хладној и уљем сликаној поврзаници? Разуме се: с негодовањем и усиљеном покорношћу — а то стога што су оваква дела лишена утилитарних одлика и естетских врлина.

Кроз законе конструисања примењена уметност служи ко-рисно свим потребама унутрашњег архитектонског уређаја. Кроз уметност конструисања рађа се леп, зрео и добар облик, јер почива на морално-етичким и на материјално-физичким основама највиших напора и најдубљих домета људског духа и стваралаштва. Добра конструкција јесте величанствен успех и најјаснији пут који нам открива вечну и бесконачну лепоту линије, који нам тумачи тајну дубинског простора и осветљава живот новонастале и препорођене форме. Захваљујући синтези интелигенције и осећања откривамо и видимо у уметности конструисања материјалну визију и величанствени триумф како природних закона и феномена тако и људског изумевања и стваралаштва. Стога безмерно много дугујемо сигурној и правилно постављеној конструкцији која у својој битности предано служи вечном животу и вечној лепоти уметничког дела.

Драгутин Митриновић

СРЕДСТВА ЗА УМНО ВАСПИТАЊЕ И САМОВАСПИТАЊЕ

Обрада школске наставе у погледу умног васпитања и самоваспитања, поред разних школских справа и учила, врши се обично помоћу уџбеника. Доцније, по свршеној школи, стечено школско знање допуњује се и усавршава помоћу других књига стручног или опште-научног значаја. За ово усавршавање било у једном или другом правцу, или једновремено у оба правца, постоји огроман број разних књига, али је мало капиталних дела тј. оних која су сама по себи довољна да пруже свестрану грађу за дотичну грану знања, па да није потребно прибегавати мање важним књигама које често пута могу бити лоша прерада, имитација или плагијат поменутих капиталних дела. То су, дакле, књиге другостепеног значаја. Као такве, оне су пре свега сувишне, а сем тога личе на паразитне биљке које живе на рачун јачих организама.

Еванђеље на пр. ништа не би изгубило од своје узвишене божанске мудрости када би, којим случајем, била уништена она читава брда књига објављених у вези са њиме, било да га тумаче, бране и допуњују. Јер ове књиге нити су што лепше измислиле, нити су што боље протумачиле, нити Еванђеље чим бољим допуниле, нити је оно имало потребу да буде брањено. Штавише могло би се рећи да су ове, тако да их назовемо, допунске књиге у извесним случајевима Еванђељу више шкодиле него користиле. Такав исти случај могао би се навести и у погледу осталих књига од капиталног значаја. С обзиром на мали број оваквих дела њих није тешко пронаћи и њима се за своје самоваспитање и самообразовање обилато користити. Али треба имати у виду чињеницу да су многа од оваквих дела тешко схватљива, да су због тешкоће стила или дубине мисли, или обојега заједно, не-

разумљива, те да поред све њихове важности могу дуго остати незапажена и у правој њиховој вредности нецеђена. Отуда и потреба прибегавати мањим популарно написаним радовима који тумаче и објашњавају капитална дела великих мислилаца и научника. Такав се случај на пр. догодио и гласовитом немачком философу Канту са његовим делом: „Критика чистог разума.“ Ово је дело било објављено 1781 године, али је због дубиле мисли, а још више због сувише тешког стила, остало незапажено све до 1789 године када су га зналачки приказали и протумачили научници Шниц, Рајнхолд и Шулц. Тек тада је поменуто Кантово дело постало приступачно широј читалачкој публици и његов се значај открио, а Канта подигао у ред највећих философа не само Немачке него и целог света.

С великом пажњом треба приступити и избору стручних књига. Сваке књиге, као што је и разумљиво, траже се поглавито ради обезбеђења своје друштвене каријере и бољег вршења свога посла. Ове књиге, стога, и спадају у врсту оних дела које се траже и проучавају са сврхом коју Немци називају „Brotstudien“ тј. учење ради заната који осигурава хлеб. За правилно и лако разумевање ових, каткад врло тешко разумљивих књига, било због саме стручне науке или њиховог тешког стила, потребно је претходно стећи ваљано опште образовање. Сем тога важно је до танчина упознати се и са многим стварима које на први поглед изгледају ситне и безначајне, док се, међутим, доцније увида да су оне биле од особите важности како за усавршавање у даном послу тако и у несметаном вршењу истога посла. Стога се и намеће дужност да се васпитаник брижљиво упућује на све оно што је у вези са дотичном струком, да у изучавању и даљем свом усавршавању ништа, па ни најмању ситницу не занемарује. У противном случају, од њега ће постати једностран и ограничен стручњак, нарочито ако му недостаје опште образовање које му треба да служи као припрема за ваљано учење своје струке. У оваквом случају стручњак, ма колико као такав био способан, остаје, да још једном поновимо, једностран и површан. Он се стога ни у чему другоме не може снаћи сем оног уског круга својих најужих стручних послова; остаје дакле ограничен чак и у оним деловима своје стручности које не практикује и неће да практикује.

Писац дела „Самоваспитање” кога се у овим излагањима држим и његове мисли у главном и следим, ово истиче и у погледу правника. Он каже свако: „Нема површније, лакшије и извештаченије стручне науке од правних наука, кад се узму у обзир њени практични одељци и циљеви. Истина, ове се науке баве и великим питањима о узвишеним човечанским правима и дужностима, које су много важније од целокупног знања и примене најдетаљније законодавне касуистике”. Ову примену правници и адвокати већином у животу прате и све своје мисли с малим изузетком овој примени искључиво посвете.

Најзад ове треба напоменути да је неопходно потребно дете упутити и на добар избор критичарских радова међу којима, такођер, има дела од капиталне вредности.

Али то нису дела оних критичара који било због књижевне љубоморе, због саможивости или шовинизма на извештачен начин жучно нападају туђа дела, чак и онакве књижевне великани које је за такве читав учени свет признао. Нећемо погрешити ако кажемо да се и код нас Срба срета извештачан број таквих критичара. То дакле нису истински критичари, а као такви могу се признати само они који, како Латини кажу: »sine ira et studio« (без мржње и предрасуда), објективно и убедљиво са доказима у руци обарају дотичне нетачности и заблуде ма какве оне биле: верске, научне, књижевне итд.

Али, поред све изложене важности школске наставе школских уџбеника и књига треба признати да књиге ни у васпитању ни у самоваспитању не играју ону улогу која им се придаје. Пре књига мора се употребити једно много моћније средство помоћу кога се првенствено стичу јасни и темељити појмови у свим правцима знања и друштвене делатности. То средство јест лично посматрање ствари. На то нас упућује и сама природа. Дете види ствари пре него и дозна шта је књига и школски уџбеник. Посматрању треба, дакле, одмах још од првих дана детињства па све до зрелог доба посветити најозбиљнију пажњу и дете упутити да и само научи и усаврши вештину сопственог посматрања. Отуда и у школској настави придаје се с разлогом особита важност оном делу наставе које је познато под именом очигледне наставе. Дете ће залуду учити и научити опис и особине једне биљке или животиње, ако оно ту биљку или животињу никад није видело.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Дужност је, дакле, наставника и родитеља да децу првенствено упућују на саморадњу, на посматрање предмета и да се поред тога старају и за избор приручних књига које дају савете како треба посматрати. Јер право посматрање није оно исто што је и просто гледање предмета. Ко ствари просто гледа, а брижљиво не посматра, он и не може схватити и оценити што је уистини лепо и што као такво човека надахњава и наслађава. „Чудновато је заиста”, каже поменути писац „Самоваспитања”, „како има много људи који гледају а ништа не виде”. Многи од њих можда личе и на оне будале за које Владика Раде у Горском вијенцу каже: „Будале су с очима слијепе, које виде а залуду виде”.

Посматрати значи унети целога себе у проналажење свих дивних особина које дотични предмет има; уживети се у те особине и њима се одушевљавати. Али то треба знати, томе се још из малена треба научити, па да се оно што је збиља лепо и узвишено може правилно ценити и у њему уживати.

„Била сам у Н. Н.”, рече једна по изгледу интелигентна госпођа своје пријатељу, „али ме, верујте, ништа у њему није занимало, као што ми је речено пре мога одласка.” А била је у једној више него милионској светској престоници са толиким бројем величанствених грађевина, цркава и манастира, музеја и библиотека, дивних паркова и шеталишта, сјајно уређених зоолошких и ботаничких вртова, велелепних мостова и споменика итд. И ништа од овога ту дражесну госпођу није интересовало! Није ни чудо. Она, сирота, није умела посматрати. Чак и у свакодневном животу сретнете се са људима који се поново не умеју вратити у улицу којом су већ једанпут прошли, што се неће обратити за упутство првом редару или мимопролазнику да им улицу или правац за њу покажу. То значи да идући гледају а не посматрају.

Усавршавање и вежбање моћи посматрања најбоље се постиже путем изучавања природних наука, а потом путем путовања и ђачких излета-екскурзија. Али све то прође без икакве користи ако се не уме посматрати. Нарочито ако путника ништа друго не интересује сем брзоплето гледање живописних места, која се одмах и забораве чим се дотични предео напусти.

Од особитог је значаја и похађање музеја и посматрање у њима оних предмета који карактеришу дотични крај. Али ако

се све то касније гледа, а бржљиво не посматра, посета музеја неће оставити у памети никаква трага и тачног запажања гледаних предмета. Али ако се дете упути у вештину посматрања и та му вештина омили, оно ће онда стећи и једну другу важну особину, особину правилног расуђивања и доношења правилних одлука. Оно је стога у стању да као дете, а доцније и као човек, сазна и расветли узроке постојања разних предмета и догађаја. Тако ће задовољити и осећање радозналости, које усталом лежи у природи сваког духа. Та је тежња толико јака да се човек радије задовољи и са лакшим судом о метод предмету или догађају него да ствар остави необјашњену. Ради укута у правилно суђење Платон препоручује изучавање математике, пошто она навикава на обилно размишљање и доношење тачних закључака, а сем тога доводи у тесну везу уроке са последицама и обратно.

Тачно је да се не може оспоравати важност изучавања математике за коју се још давно рекао да је она мајка наука: *»Mathematica est mater studiorum«*. Али, ипак, мора се рећи да математика не може бити сигуран ослонац за многа питања из свакодневног живота. То долази отуда што има много појава и догађаја који се не могу подвести под сухопарна правила математике. Овде треба имати у виду разна социјална и политичка питања, која су због опречности интереса и сувише сложена, опширна и замршена. У овим питањима не долази се до погрешних закључака и њихове лоше примене због тога што су политичке и социјалне науке саме по себи погрешне него великом због личних и партиских интереса и саможивости.

У циљу самоваспитања и самообразовања препоручује се и тежељито кроучавање логике. Истина, логика је формална наука и као таква нема реалног садржаја. Али без обзира на то она је од неоспорне важности, јер се помоћу њених правила и закључака може добро контролисати тачност човечије мисли, која се црпи из многоструке грађе личног искуства. На тај начин логика може помоћи да се дође не само до исправних закључака него да се исправе многе заблуде и раскрива навештачестост дотичних мисли.

Ма мање је важно изучавање и естаџиике. То је наука која човека упознаје са природним границама његових умних способности, а уједно умерава и замисли водет човечије мисли. Кроз

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBELRSKI

изучавање метафизичке најлакше се сазнаје непометно сложеношћу света, немогућност свестраног познања овога света као и живота, и најзад да је оно што се може сазнати тек један слушањем и сувизи незнатан део од оног огромног и неиспитаног света чије се пространство и постојање садржи у речи баснона. Због тога се и каже да је први и први услов мудрости осећање мере и познавање границе људског умовања и познавања. Немогуће је, дакле, дознати суштину разних појава и светских сила које овим појавама управљају. А метафизика се и бави проучавањем ових сила.

Значајну улогу у вештини васпитања и самоваспитања игра и подесно развијање маште, због чега многи наставници то сматрају ако не баш за смешан а оно сигурно за узалудан и непотребан посао. Они стога мисле да би тај посао био вршио на уштрб осталих важнијих радова на обделавању стварних знања, а не узимају у обзир да се развијање маште успешно може вршити и узгредно баш уз обраду многих стварних школских задатака и науке уопште. Сем тога заборавља се да се баш путем развијања маште дошло до многих значајних открића за која се мислило да су обична сањарија болесних умова.

Треба се сетити да су дана детињства и уопште младости, па и доцније, самом природом упућени на ову осећајну страну живота, која, додуше, често пута лети на крилима неостварљивих сањарија. Рекло би се, стога, да би развијање маште могло бити и штетно више него корисно. Али то може бити само у оном случају ако се машта развија без учешћа строге контроле и стеге разума.

За развијање маште најбоље помаже читање подесних прича и добро изабраних фантастичких производа. Међутим, то се не може рећи и за романе, јер се преко њих не долази до истинског разумевања човековог срца и карактера. Ово стога што је у романима скоро све намештено, извитоперено и показује слике из живота онакве какве се замишљају а не онакве какве се оне у стварном животу јављају. Место упућивања деце на читање романа много је боље и поучније омогућити читање животописа великих људи као што су на пр.: Александар Македонски, Фридрих Велики, Леонардо да Винчи, Мартин Лутер, Петар Велики и др. Тим путем развијена машта лакше долази до здравог са-

знања па и критичког просуђивања догађаја, ако се у те догађаје добро и дубоко проникне и уживи, и ако се пажљиво уоче сви посредни и непосредни узроци који су их изазвали.

У противном случају брзоплето читаоче не утиче па дух читаоца који брзо све заборави и једва ако у сћању остане да се на по. та и та књига прочитала без могућности да се и нај-простији извод из ње учини к прокоментарише.

Још једно корисно средство за самоваспитање и уопште за васпитање јесте развијање естетичких осећања. То од човека сам живот захтева, јер се од голог знања живети не може. Дух човеков, дакле, сем знања тражи добросхваћено уживање и разноду, тражи насладу у ономе што је лепо и што га може наслађивати, што пружа драг и духовно задовољство. А то се може постићи само путем добро развијених естетичких осећања. Кад су ова осећања тако развијена онда се у духу потру и многе антипатичне црте карактера као што су на пр.: охолост, тврдоглавост, осорност, ситничарење и др.

Да би се код васпитаника развила естетичка осећања треба га упућивати да пажљиво разгледа све што се лепо у даном случају може видети. Корисно је, дакле, да дете посматра дивне грађевине, лепе споменике, дивне слике, народне састанке и вашаре па чак да посећује и лепо уређене циркусе. У овима се може човек наслађивати посматрањем ретке вештине из гимнастике, из дресуре мајмуна, паса и коња. Погрешно је овоме не придавати важност и једноставно све то омаловажавати. Нису то ништарије и детињарије, како неки мисле. Напротив све је то с муком научена вештина, за коју сваки није способан, а у тој вештини баш се и огледа оно што садовољава и одушевљава. Ко се ничим не одушевљава, ко ништа не уважава, ни сам није достојан уважања. То је ужасно ружна мама кроз коју се видно испољава ограниченост духа, закрхљалост умних особина и очајна немоћ разумевања. Друштво има грозну штету од таквих људи. Они друштво трују као заразни микроби ваздух, постају омрзнути и одвратни због вечитог омаловажавања свега и свакога, због злураде опозиције и пакоске критике. За такве људе ништа није лепо, нико сем њих није добар поштен и способан. Као такви они робују оној ружној и за човека недостојној особини која се код Римљана оличавала у речима: »Nihil admirari« (ничему се не

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

дивити). Таква груба нарав, која није упућена у посматрање ничега што је лепо и узвишено, којој је недостајало право домаће васпитање, а није се нч сама ни у чему усавршавала, могла би, донекле, бити опроштена код некег заједљивог и саможивог старца, али је зато недолична у устима младог човека који треба да озари друштво својом љупкошћу, веселом живахношћу и ружичастим надама које се на њега полажу.

Овде треба нарочито подвући да за развијање и јачање естетичких осећања оно што је једноставно смешно и карикатурно не само што ништа не користи него може више да штоди. Смех и карикатура никад ницију душу кису облагородили. Још даво је Аристотел рекао: „Све оно што је смешно оснива се на површности.“ Површност је огледало ограничених духова, који мисле, а залуду мисле да су духовити и оштроумни. Међу васпитна средства за васпитање и самоваспитање не може се уврстити ни сатира, која са својим бодљикама негативне утиче на човечју душу. Не доликује озбиљном човеку да га занима и увесељава оно што је смешно, ружно и подругливо. То су све особине ситничарских духова, површног ума, штуре садржине и сумњивог карактера. Чак ни комедија, гледава у позоришту и ако каткад може изазвати задовољство и уживање, баш због своје каткад и претерано смешне стране, није подесна за развијање лепих особина естетичког осећања. Све је то, дакле, бледо и ништавно у упоређењу са дизном насладом коју пружа дубоко посматрање и интимно уживљавање у лепим вештинама — делима великих уметника и онима које нам тако издашно на сваком кораку нуди велика и дарезљива мајка природа. Тако се стиче богато искуство, а оно је по речима латинске пословице: »optima rerum magistra« (најбољи учитељ ствари).

Као важно средство за васпитање и самоваспитање препоручује се још и вежбање у лепом изражавању мисли и уопште у говору, који у извесним случајевима прелази у вештину и дар беседкиштва.

Говор је, као што се зна, поклон природе. Он, уз способност мисли, човека и одликује од осталих животиња. Али прави говор у широком значењу ове речи настаје само као последица вежбања, и самоусавршавања. Без тога речник би био очајно узан и ограничен искључиво на употребу оних израза који су у вези са

простим и најелементарнијим захтевима живота у природи, као што је случај код дивљачких племена и чергашких народа. Један од главних помагача за богатство сопственог речника и лепо изражавање својих мисли сматра се читање дела ваљаних писаца и беседа признатих говорника. Од њих се у првом реду може научити и запамтити маса лепих речи и израза. Али то, ипак, није довољно. Уз лепе речи и књижевне изразе потребна је и мисао. Говор има само важност кад оставља дубок упечаток на слушаоца. А то не може бити ако није мисао јака и убедљива. Само таква мисао, макар говорничка вештина била и слабија, утиче на дух слушаоца и оставља трајан утисак на његову душу. Сократ је стога и рекао: „Ако знате што ћете говорити, сигурно ћете умети то и изговорити.“ О томе говоре и други у истој смислу, као на пр. апостол Павле у својој посланици Коринћанима, а Гете у Фаусту.

Дакле, без јаке и убедљиве мисли, макар колико изрази били китњаст и намештени, говор губи своју вредност, прохуји мимо уши слушалаца без трага, и постаје досада и мучење слушалаца, који каткада и сами видно испоље своје негодовање лармом, звиждањем или одузимањем речи.

Кад је реч о говору и говорничкој вештини обично се има у виду жива и усмена реч говорника, а не његов написани и читани слог. Такав говор не оставља на слушаоце онај утисак који има жива реч. То бива стога што писана и читана реч одузима природност говорнику, и глас и покрети му изгледају као намештени, а слушаоцима одузима пажњу и одушевљење макар колико говор био значајан и садржајан. Платон је стога и рекао да је такав говор код образованог човека много ружнији него усмена реч простог и неуког човека. Отуда, дакле, и потреба у сталном вежбању за живу и усмену реч пред слушаоцима.

Да би се ова серха што боље постигла потребно је поред читања важних књижевних радова и беседа познатих говорника учествовати у јавним дискусијама по разним друштвеним, научним и политичким питањима. То ће између осталог помоћи да се слог не само усаврши и усмена реч лепо изрази, него да се савладају и многи недостаци који ту реч ометају. Тако је, кажу, и Демостен радио, своје чак и физичке недостатке савладао и прославио се својим беседништвом, нарочито својим гласовитим

Филипикама, тј. беседама против Филипа краља македонског, који је својим надирањем угрожавао опстанак ондашњих грчких република.

Поред савлађивања ових недостатака потребно је извезбати у савлађивању и избегавању још и две неопростиве мане код сваког говорника. Прва, нешто лакша, јесте плашљивост, а друга, тежа, охола самоувереност у своју супериорност. Обе ове мане остављају ружан утисак на публику, која каткад са подруљивим потсмехом прати говорника, према коме се смањују ако сасвим и не ишчезну симпатије и очекивано уважање. Нешто слично догодило се и Мартину Лутеру кад је први пут изашао пред публику са својом беседом против Папе и његових индугенција. Он се као почетник уплашио и збунио. Стога му је његов друг и главни помоћник Меланхтон после говора и рекао: „Е, мој Мартине, нису људске главе лонци”, чиме је направио алузију на његове вежбе у затвореној соби пред поређаним лонцима који су му претстављали слушалачку публику.

Свакако овај недостатак код почетника уз неколико понављања брзо се излечи и плашљивост престане. Али је зато много ружнија и скоро неизлечива мана охоло уображење говорника у своју супериорност. То се јасно огледа у његовом надменом држању и пре и после одржаног говора. Понаша се као неки олимписки Зевс, који гледа на слушаоце као на пигмеје или парије индијанске, не водећи рачуна о томе да пред њиме стоје разумна људска бића, међу којима има и огроман број не мање ако не више од њега интелектуално-моралних слушалаца и с не мањим ако не вишим социјалним значајем и положајем. Услед тога стручни писци препоручују да се стално у овом погледу пред очима има следеће правило: „Ко хоће да буде признат и уважен као добар и користан говорник треба да заборави на себе и да мисли само на слушаоце, да из његовог гласа, геста и речи провирује искрена жеља да слушаоце жели да убеди у тачност онога што говори, да он стога и говори, а не због своје личне славе и аплауза. У противном случају говорник неће стећи ни славу ни поштовање које је иначе могао очекивати.”

За завршну реч ових излагања остаје још да се обрати пажња на једну особиту важну особину која у себи окупља и чува све оно што се на дугом и заморном путу кроз искуство

и књиге, кроз посматрања и разна осећања у духу сабрало и без које би сви напори људског ума били узалудни. Та, дакле, умна особина све то сабрано благо брижљиво сређује, допуњује и оживљује, а кад јој устреба њиме се и служи. Услед тога ова особина личи на неки богато снабдевени магазин, који се редовно допуњује, у коме је све лепо сређено, и из кога се све, кад потреба наступи, узима али уједно и обнавља. Та духовна особина зове се памћење, које по својој природи може бити јаче или слабије развијено. И у првом, а нарочито другом случају, потребно је марљиво и истрајно вежбање и напрезање да се дотична ствар запамти и у памћењу сачува. Стога је у првом реду потребна јасност појмова и јачина првог надражаја. Без тога и оно што се тренутно запази из памћења ишчезне. Услед тога боље је добро запамтити мали број јасно одређених појмова и факата него мотати по глави површну слику збрканих претстава. Студа и она латинска педагошка изрека: »Non multa sed multum.« (Мало али темељно). На тај начин запамћено се успешно доводи у одговарајући поредак и јасну класификацију појмова. Тако се, уједно, најбоље и најсигурније сачувају све главне и карактерне особине појединих предмета и посебних група.

Уз ову умну особину потребно је вршити и честа понављања једном запамћених појмова и ствари. Ово нарочито у оном случају кад је памћење по својој природи слабије. У том случају памћење се натерује да честим понављањем дотично питање добро запамти и не заборави, као што се лен коњ приморава да кола вуче. А кад се ствар добро упамти онда се врло лако могу правити поменуте класификације и изнаћи узрочне везе између дотичних фактора. Због огромне разноврсности факата, предмета и појмова као и због самог психо-физичког састава код човека, и јако, а поготово слабије памћење може много да погусте и олабави, много шта се заборави или како се обично каже „сметне с ума“. Услед тога прибегава се хартији и прибелешкама. Употреба прибележака уистини не може се одбацити; она је, дакле, нужна али свагда није најсрећнија. Сем тога употреба прибележака и ослонац на њих чини да често пута и најјаче памћење олабави. Стога је и рекао још давно неки педагог: „Откако је пронађена хартија људско је памћење попустило.“ Па ипак прибелешке су такорећи нужно зло, без кога се не може. То важи

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИБЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нарочито за људе који имају много да раде и много послова да проверавају. Иначе многе важне напмене могу се превидети и на време не употребити тако да се дотични посао делимично или у целости штетно заврши.

У овим излагањима сажели смо углавном сва важнија средства која се могу корисно применити како у општој умној васпитној настави тако и у циљу сопственог умног самоваспитања. Остаје нам, дакле, да другом приликом изложимо помоћна средства за развијање и јачање моралног и физичког васпитања и самоваспитања.

Коста М. Лучић

Б Е Л Е Ш К Е

ИЗВЕШТАЈ ОТСЕКА ЗА ТЕЛЕСНО ВАСПИТАЊЕ И СПОРТОВЕ О РАДУ
ОДЕЉЕЊА ЗА ТЕЛЕСНО ВАСПИТАЊЕ У ПЕРИОДУ ОД 1 МАЈА
1941 Г. ДО ДАНАС

Одмах после рата ликвидирано је Министарство физичког васпитања народа, а његови послови су пренесени у надлежност Одељења пропаганде Претседништва владе и Министарства социјалне политике и народног здравља, док, наизад, није победило једино правилно мишљење да физичко васпитање може и мора бити, са свим својим елементима, саставни део народног васпитања и да као такво има да уђе у надлежност Министарства просвете.

Овим је актом јасно изражено становиште државе да телесно васпитање, а нарочито његов део спорт, има да служи народном здрављу и његовом васпитању и да као такво има да одигра своју значајну улогу у напорима за регенерацију народних снага и организацију новог народног живота.

Први посао је био да се донесу законски прописи, на основу којих би се могло да приступи реорганизацији телесног васпитања уопште, и спорта напосе. У томе циљу је прво донесена Уредба о државној контроли спортских организација, којом се спорт укључује у државни васпитни систем и ставља у надлежност Министра просвете. Истом Уредбом су постављени и осигурани аматерски темељи спорта, а приватна спортска иницијатива упућена да, под државним надзором, врши свестрано спортско усавршавање свих чланова, што значи да има свој рад да управи у широке народне масе, како би што већи број Срба могао да користи његове благодети.

Одељење физичког васпитања је морало да савлада огроман посао око утврђивања бројног стања спортских удружења на новој територији и да прикупи потребне податке о њима. О овом је издата спортска наредба број 1, на основу које су прикупљени подаци о стању српског спорта после рата. Успело је да се утврди тачно бројно стање, број вежбалишта, игралишта и вежбаоница, износ имовине и дуговања, лични подаци чланова управа и врсте спортова које се гаје.

После овог веома обимног посла и многобројних конзултовања водећих спортских личности и корпорација, Одељење је израдило тип правила основних спортских јединица и њихових виших форума, прописало норме и принципе, и обавило све остале, веома многобројне и обимне послове

око реорганизације прво основних спортских јединица, а затим појединих врста спортова преко одговарајућих савеза. Ради илустрације замашности овог посла, дозвољено је напоменути да је Одељење извршило одобравање правила свих спортских удружења, савеза и потсавеза. То значи да је проучено, администрирано и одобрено око 180 правила у по пет примерака. Ако свака правила имају само седам страна, онда то износи 1260 страница текста само оригиналних примерака, који се морају најпажљивије проучити, сравнити и одобрити.

Следећи велики посао који се имао обавити од стране Одељења било је регулисање односа спортских организација и државне спортске власти са немачким окупаторским војним властима. Нередовне прилике, слаб поштански саобраћај у појединим деловима као и потпуна необавештеност органа Министарства просвете који раде на терезу, створили су огромне тешкоће, које су често изгледале непремостиве, али су данас потпуно савладане. Резултат напора, често веома значајних, који обично нису били правилно оцењивани, јесте данашњи бујан спортски живот у старим спортским гранам, а чак и појава неких нових спортских врста, као и процват свих спортова који су некад једва животарили. Све чињенице убедљиво говоре да су мере које је предузимало Одељење физичког васпитања биле добре и да се успело у њихову спровођењу.

У погледу телесног васпитања у школама учињено је у овом периоду више него за последњих петнаест година. Израђени су програми и плахови телесног васпитања за све типове школа и предложени Главном просветном савету на разматрање и спровођење. Неки од ових предмета су већ примењени и по њима би се у идућој школској години већ могло да ради. Овим програмима је некадашњи предмет гимнастика претворен у право телесно васпитање, које користи сва средства која му ставља на расположење савремена наука. Уместо да ученик научи извесан број покрета у вештини, како је то било по старом плану и програму, данашњим програмом се жели да се одабраним телесним покретима унапреде психофизички квалитети васпитаника.

Увођењем спортског поподнева у средњим школама се почело са правилним, планским и контролисаним спортом, од кога ће школска омладина имати само користи, јер ће моћи да користи све његове позитивне особине, а биће заштићена од утицаја који у спорту приватне иницијативе често доводи у питање чисто васпитне ефекте.

Иницијативом Одељења физичког васпитања основан је Државни спортски одбор и обављене све потребне предрадње за његово оживљавање и организацију рада. Државни спортски одбор треба да буде врховна спортска корпорација и саветодавно тело Министра просвете по свим спортским питањима.

Организацију првог средњошколског дана извршило је Одељење физичког васпитања. За узорно спроведену организацију и примерно извођење свих административних и техничких послова господин Министар је наредбом похвалио оне који су је организовали.

При обављању поменутих послова Одељење је преживело веома тешко искушење, јер је упоредно са развијањем послова ишло смањивање броја особља. Ова обрнута сразмера је изазвала тешкоће у организацији посла, која је у почетку била ометана и честим прелажењем из надлежности у надлежност.

ИСТОРИЈА НОВОГА ЗАВЕТА

— за други разред средњих и грађанских и шести разред народних школа — израдио *Владимир Дакић*, протојереј. Београд, 1941, стр. 98.

У нас се уврежило мишљење, да је од свих веронаучних уџбеника најлакше писати библиску историју, библиску повесницу, историју Старога и Новога завета, и како већ све не изазивају те уџбенике за почетну верску наставу било у основним било у средњим школама. И зато тих уџбеника има највише. Пише их свако: и учитељ и свештеник, професор-катихета и професор универзитета, и позвани и непозвани. Многи од њих гразину садржине надомештају разним, успелим и неуспелим, сликама и репродукцијама важнијих библиских личности и догађаја. Сви се заклањају за наставни програм и план, прописан св. Синодом на прописане одељке по датим насловима обрађују шаблонски, не дајући ништа свога. Стога су сви ти уџбеници, махом, једнолики и једнообразни, с малим језичним и стилским разликама у обрађивању градива.

Частан изузетак међу тим уџбеницима чини уџбеник проте Владимира Дакића за II разред средњих школа под насловом: *Историја Новог завета*. У главном, уџбеник је добар. Да истакнемо, најпре, његове добре стране:

Уџбеник је писан чистим српским језиком и леним стилом, без туђинских натруха, залагањем доступачним ученицима. А то је једна одлика и врлина. Јер, многи писци уџбеника на које врсте и предмета, нарочито наставници, не могу да се спусте од катедре до клупе, да се у начину изражавања и поучавања спусте на ниво својих ђака па да им приступачним и разумљивим језиком говоре и пишу, да их на тај начин заинтересују за ствар, саодбију их и омиле им предмет који предају. Неподесно, нејасно и неразумљиво разлагање само одбија ученика од предмета. — Распоред је градива удешен сразмерно, по прописаном наставном програму, и свака је методска јединица обрађена ваљано, сажето, без излишног удаљавања од главног предмета. У том погледу нарочито истичемо лекције: 13, 15, 23, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 36, 37 и др. — Добра је страна уџбеника, што је иза сваке лекције изведена примена, дата поука у вези са хришћанским учењем и животом или повезана са каснијим градивом, као припрема за доцније предмете (на пр. катихизис и литургику).

Нема сумње, и овај уџбеник није без недостатака, омашака и погрешака, али — срећом — без већих мана које би могле много умањити вредност овог дела. Оне се даду лако уклонити при новом издању; а већ и сад, при предавању може их вредан наставник исправити и недостатке

надопунити. Најбољи уџбеник не вреди ако наставник не предаје свој предмет савесно, са потребним објашњавањем и кадопуњавањем (есентуално и скраћивањем), него се задовољи с овим стереотипним „одавде — довде“. Грешке у овом уџбенику су двојачке природе: таме и лакше. Прве, које задиру у суштину предмета, а којих је мало, морају се одмах уклонити. Друге, пак, небитне, схваћене лично и по сопственом нахођењу, могле би и остати без уштрба по сам предмет. Ми ћемо, овом приликом, истаћи неке главније и важније замерке, добронамерно, у жељи да повећамо вредност овом и ожеко добрим уџбенику.

Да конкретишемо предње напомене.

Тако лекцију (7): „Крштење Господа Исуса Христа“ (стр. 13—16) треба посве прерадити и исправити веће грешке. — На пр.: Речи „Ево, јагње Божије...“ (Јов. 1, 29) није Јован Крститељ рекао пре крштења Христова када је угледао Исуса да долази ка Јордан да се крсти, него је то рекао после крштења, тек при повратку Исуса из пустиње, после кушања. Наиме, Јован се тек после крштења Исусова и појаве Духа светог у виду голуба потпуно уверио да је Исус из Назарета заиста обећани месија и Син Божји, јер се тада остварило обећање и претсказивање Божије, дао Јовану раније: „Ка кога видиш да силази Дух и стоји на њему, то је онај који ће крстити Духом светијем“ (Јов. 1, 33). Дотле га Јован „не знаде“ (ибид.) тј. не само да га лично није познавао (јер је Јован већ од ране младости живео у пустињи, а Исус у Назарету), него дотле Јован није пред народом прстом укирао у Исуса као Месију, како је он лично — већ по причању својих родитеља о чудесном зачећу и рођењу Ис. Христа те о другим околностима које су пратиле тај догађај, ка и из разговора са Исусом, а и упућен од Бога — могао веровати у Исуса као Месију; зато се и устеза да крсти Исуса. А народу је дотле неодређено, не означајући личности, најављивао доказама Месије који ће крштавати Духом светим и огњем. — Приликом крштења видео је Духа Божијег и Јован (Јов. 1, 32—33), а не само Исус, како би нагледало по пшичеву кричању. — Осим тога, писац грешни кад каже да је Христос „својим крштењем основао тајну крштења“. То је Христос учинио касније, при расстанку са апостолима (Мат. 28, 19). — На крају, треба коментити и слику крштења Христова, као неправославног типа, пошто се крштавање на слици приказује као да је извршено облијевањем.

У вези са овом лекцијом треба и у следећој лекцији „Сведочење Јованово о Господу Исусу Христу“ (стр. 16) исправити једну грешку. Наиме није Јован „сутрадан по крштењу“ видео Исуса и рекао опет: „Ево, јагње Божије...“, него сутрадан по повратку Исуса из пустиње, јер је Дух одео Исуса у пустињу одмах „после крштења“ (Марк. 1, 12), као што, уосталом, каже и писац на другом месту (стр. 15). Јез. Јован уопште не описује крштење Исусово него само касније догађаје. — Иста се грешка понавља и на стр. 18.

У лекцији „Спрадање и смрт светог Јована Претече“ (стр. 17) треба на згодном месту истакнути да није Јован посумњао у месијанитет Исуса

Христа него његови ученици; иначе би била неразумљива његова дотадања проповед, а поготову Христово величање Јовановог чврстог карактера. — У истој лекцији, боље је рећи да је Ирод „преотео“ (а не узео за жену) Иродијаду, жену брата свога, јер овде не може бити говора о неком левиратском браку, пошто је брат Филип још жив.

Код редања апостола по имену (стр. 18) писац грешки кад каже, да су Јаков Алфејев и Јуда Јаковљев браћа. То није нигде у св. Писму речено. Већ по различности очевих имена види се да не могу бити браћа. Јуда брат Јаковљев, писац саборне посланице, је брат Јакова, брата Господњег (Мат. 13, 55), првог епископа јерусалимског, писца прве саборне посланице. Ни један ни други нису били апостоли, јер до васкрсења нису веровали у Христа (Јов. 7, 5), него су се тек касније придружили апостолима и хришћанима (Дј. ап. 1, 14). Ако су и називани апостолима, то је у ширем смислу реч, као на пр. што се и Варнава назива апостолом (Дј. ап. 14, 14).

Сличну грешку, као код крштења Христова учинио је писац и у лекцији „Чудо у Капи Галилејској“ (стр. 20), кад каже да је „својим присуством на свадби у Капи Господ Исус Христос осветио свету тајну брака коју је Господ Бог још у рају осковао“. Чудо у Капи било је пре него што је Христос отпочео јавно свој спаситељски, месјански рад тј. пре паске (Јов. 2, 13), кад је Исус у Јерусалиму иступио сзечано као Месја. Брак је Сожанска установа, још из раја, али га је на степен тајне подигао Христос и ту тајну установио касније, по свој прилици у времену од васкрсења до вознесења, као и друге неке тајне.

А сад, да пређемо на ситније грешке и омашке, које би требало у другом издању исправити, да уџбеник буде што бољи.

У лекцији „Изгнање трговаца из храма“ (стр. 26) боље би било рећи, да је Исус нашао трговце са говедима и ост. не „у храму“, него пред храмом, око храма, у притвору. Уједно би требало, при крају, напоменути да је то било при почетку рада Христова, а да је друго чишћење храма Исус извршио на крају своје службе (Мат. 21, 12-13), што у осталом и писац касније (стр. 32) у кратко спомиње.

У примени лекције „Витезда“ (стр. 22) целисходније би било навести други члан Символа вере него на стр. 9 код лекције: „Вест о рођењу Спаситеља света“.

Код лекције „Васкрсење сна налимске удовице“ (стр. 27) могао је писац zgodно навести и друге, убедљивије доказе о човечијој природи Христовој.

У лекцији „Бура на мору“ (стр. 27) сусрет и разговор са једним књижевником и једним учеником сувишни су и непотребни, јер су без везе са главним догађајем, или их је требало бар протумачити. — А у примени требало је лађу на узбурканом мору приказати као слику цркве у разним вевољама и опасностима, од којих је на крају спасава Господ.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

У лекцији „Господ Исус Христос храни пет хиљада људи (стр. 30—31) описан је први случај чудесног храњења (Мат. 14, 13—21), а требало би бар при крају споменути и други случај (Мат. 15, 32—39), јер су била два чудесна храњења (Мат. 16, 9—10), слична по учињеном чуду, а различна по броју душа, броју хлебова и напуњених котарица. Може неко дете да прочита баш онај други случај (Мат. 15, 32—39) па ће посумњати у истинитост оног, описаног у уџбенику.

Своја страдања и смрт Исус је претсказивао често, већ од почетка свога рада (Јов. 2, 19), али у сликама и алузијама. Отворено, „не устручавајући се“ (Марк. 8, 32), претсказао је апостолима своја страдања први пут после исповеди ап. Петра (Мат. 13, 21) и касније још два пута детаљније (Мат. 17, 22—23 и Мат. 20, 18—19). То би требало писац да назначи на dotyчним местима (стр. 36).

У лекцији „О злим виноградарима“ (стр. 34), у примени, писац вели да ће се „виноград дати незнабошцима“, а треба рећи: апостолима и њиховим наследницима. Универзалност пак хришћанства згодније би било истаћи у примени лекције „Капетан из Капернаума“ (стр. 26).

У лекцији „Свечани улазак Спаситељез у Јерусалим“ (стр. 38—39) не би се смела изоставити позната и карактеристична беседа Исусова против фарисеја и књижевника (Мат. гл. 23).

Код „Тајне вечере“ (стр. 41) писац вели: „А кад је овај (тј. Јуда) узео залогај, ушао је у њега сатана и одмах је изашао“. Мало незгодна стилизација, јер би деца могла те речи схватити као да је сатана „одмах изашао“, а не Јуда. Уосталом, сатана је ушао у Јуду и раније, ако не приликом помазивања Христовог од стране Марије, сестре Лазаревог, у кући Симона Губавог (Мат. 26, 8—9), а оно у среду приликом понуде првосветишеница да им изда Исуса (Мат. 26, 14—16).

На стр. 43, у последњем пасусу о хватању Исуса у Гетсиманији, треба исправити штампарску грешку, насталу при прелому слога.

У примени лекције „Господ Исус пред судом римским“ (стр. 48) требало је рећи, зашто се баш средом и петком више сећамо страдања Христових и у те дане постимо.

•

Иако писац пише деци разумљивим језиком и стилем, ипак је по каткад употребио речи деци нејасне, а то је могао описати и рећи другим речима, на пр. „небеска војска“ (стр. 10), „мач пробости душу“ (стр. 11) и сл. — Тако је оставио неразјашњене многе изразе и називе, као: левити, синагога, синедрион, метрита, прокуратор, тетрарх, осана, легион итд., а могао их је са две-три речи разјаснити, као што је то депо учинио код спомена „Аеропага“ (стр. 63). И име „Исус“ (стр. 10) требало је превести и протумачити, да деца знају, зашто је баш то име одредио анђео, оди. Бог. Исто је требало учинити и са именом „Христос“ — „Месџа“.

Писац многе догађаје из библиске историје описује готовим деловима јеванђеља. То је добро. И најидеалнији би био уџбеник библиске историје, кад би се — са потребним прелазима и везама, а уз сходно тумачење наставника — састојао из дословних одломака св. Писма. Међутим, писац под наводницима наводи многа места, а у ствари то нису цитати него паразиме, препричавања. Чему онда наводници?

У појединим лекцијама писац у вези са описаним догађајем, у примени, наводи чланове симбола вере на црквенословенском језику. А како наша деца, нажалост, нигде не уче ваљано тај језик, иако је то наставним програмом прописано, то би требало дотична места транскрибовати на српском, бар уз оригинални текст, и превести.

У библиским причама често се спомиње „цар Ирод“, али треба разликовати Ирода Великог (стр. 6, 11, 12) од Ирода Алтипе (стр. 14, 17, 46), па то истаћи бар при првом помињању њиховом. Иначе, деца могу помислити да је то један исти цар, а овамо знају да је Ирод (Велики) умро убрзо после рођења Христовог (стр. 12). — Исто тако, код помињања римских царева Августа (стр. 9) и Тиберија (стр. 13) треба убацити „римски цар“ за разлику од јудејских „царева“ Ирода.

Све су ово ситнице, случајне омашке, не веће грешке, али и њих треба избећи. Јер, данас су деца „паметнија“ него некад, усто радознала, па својим запиткивањима могу збунити невештог наставника. Осим тога, деца верују више штампаном уџбенику него усменом разлагању и исправљању наставника; и међу њима настаје колебање, нарочито, ако је наставник немаран и комотан па их не разувери на подесан начин.

Задржали смо се дуже на прва три дела књиге, на „Историју Новог завета“ у ужем смислу речи, јер је то најважнији део књиге, а ту је било и више грешака.

Остали део књиге, IV: „Слике из историје хришћанске цркве“ и V: „Слике из историје српске цркве“ (стр. 56—75 и 75—95) израђен је одлично, тј. без замерке. Сви су одељци обрађени јасно и прегледно, сажето, и обухватају све важније моменте. Ако има празнина или неких одељака неразрађених детаљније, то није кривица пишчева него службеног наставног програма, по коме је у II разред средњих школа уз библиску историју Новог завета, као најважнији део, стрпана Историја хришћанске цркве и Историја српске цркве, тако важни предмети. Али, кад је већ тако наређено, онда је у наслову књиге „Историја Новог завета“ требало бар у поднаслову споменути и тај део, како би наслов књиге одговарао садржају књиге.

И у овом делу књиге могли би ставити неке напомене и упуте за друго издање. Тако на пр. приликом говора о ап. Павлу — требало би бар укратко истаћи и писмени рад ап. Павла као и других апостола и апостолских ученика, у допуну онога што је већ речено о јеванђељима и „Делима ап.“ (стр. 4). А на крају те лекције згодно би било додати: „па и у нашим

крајевима (Далмација), где је проповедао Тит, ученик ап. Павла (1 Тим. 4, 10). — Исто тако требало би нешто рећи (на стр. 71, пре 45 лекције) о ширењу хришћанства међу разним народима, нарочито о православним црквама у Русији, Румунији и Бугарској, па мало више и о богомилима, тим пре што су се појавили и у нашим крајевима, а писац их већ спомиње (стр. 81, 86).

Да завршимо. Уџбеник је Владимира Дакића, као што се види из предњег разлагања, добар и успео, један од најбољих уџбеника за тај предмет. Наведене грешке и омашке може писац лако исправити и празнине надопунити у другом издању. Кад се среде прилике и кад буде могућности за штампање нових уџбеника, то ће писац свакако учинити и тако нашу веронаучну литературу, иначе обилну али не увек добро израђену, обогатити једним добрим прилогом.

Прота Др Петар Маркићевић

ЧЕТИРИ САВРЕМЕНА РОМАНА

- Ina Seidel: Das Wunschkind. Roman.
Erster und zweiter Band. S. 552;
Kurt Kluge: Die Zaubergeige. Roman.
S. 267;
Friedrich Griese: Winter. Roman. S.
346;
Karl Heinrich Waggers: Das Jahr des
Herrn. Roman. S. 304. — Insel-Verlag,
Leipzig.

Старо и угледно издавачко предузеће *Инзел* у Лајпцигу издаје једну колекцију дела савремене немачке књижевности у којој је сваки знатнији писац заступљен са делом које одаје битне стране његовог уметничког стварања. Пред нама су четири романа из те збирке, савремена не само по ауторима, већ и по темама које обрађују, наравно сваки савремен на свој начин.

Ина Зајдел је пре свега одлична лирска песникиња, али и њена проза сведочи о правом епском таленту. Она не само што има дара да распреда детаљ него има и даха за дугачку стазу, има храбрости и снаге да крене на далеко путовање, да путује мирно, без журбе, и стигне на циљ сигурно и без умора. Да је она епичар од расе, сведочи њен финиш: она сачува снаге да га пређе у изванредном стилу, да ту, на крају, превазиђе себе. Последњих стотинак страница *Жељеног детета* (1930) написане су тако како се само пишу ремек дела. Проза Ине Зајдел је смишљена, трезвена, она пише одричући се сваког јевтиног ефекта, стављајући увек радњу наместо анализе и не губећи никад из вида целину. *Жељено дете* је плод двадесетогодишњег рада. Позадина овог романа је историска: догађа се у бурно време револуције и ратова, од 1793 до 1813, и то га баш и чини блиским,

савременим. ... После битке код Јене и Ауерштета Пруску преплављује непријатељ. Ево шта у једном селу саветује спахичница сељацима који се спремају да „похажу“ Французима: „Међу вама има доста ислужених војника који знају како непријатељ поступа са мародерима који пуцају из засаде... Сакривајте своје ствари, закопавајте што хоћете, само се никад не противите.“ И сељаци су остали мирни и — чекали. — Историска збивања у овом роману остају само позадина и оквир за интимну историју једне мајке и једног детета, историју једног срећног детета, али не у баналном смислу те речи, већ срећног на херојски начин, за који је срећа наклоност људи и милост богова. Чудна мисао, управо убеђење Ине Зајдел лежи у основи романа: „да од срца жељено и са чежњом ишчекивано дете мора доћи на свет са јачим животним нагонима и за судбину способније него дете случајно зачето и дочекано са потајним уздасима.“

Има и уметника који сазревају лагано а нису нестрпљиви, не чепркају по своје таленту, већ мирно чекају да се он развије. Такав је био Курт Клуге, лизац, скулптор и песник (умро 1940). Он је почео да пише доцкан, али одмах добро. Његов роман *Господин Кортин* освојко је на прецац читаоце, а писцу одмах дао место које му припада: међу најбољима. Клугеа одликује мудро проницање у животне проблеме, мајсторско причање и одличан стил. Све ове особине заступљене су у пуној мери и у овом познијем, управо последњем већем делу Клугеозом, *Чаробној виолини* (1940). Тема као да је узета од Ајхендорфа, пуна је музике и романтике, и по њој би се рекло да је роман далеко од стварности, али је приказивање реалистично и цео оквир узет из данашњице: стварни и савремени су типови и слика немачке паланке у којој се увек нађе по неки сиромашак који нема много заједничког са својим временом, јер рачуна са вечним вредностима. *Чаробна виолина* је грациозно и са хумором испричана историја једне музичке пасије, краће једне Страдизаријеве виолине и, паралелно с тим, историја једне наивне љубави. Грађа би пре била за новелу; али Клуге прича тако добро, лако и паметно да се не примећује недостатак материјала. Иако човек унапред наслућује, управо зна шта ће се догодити, чита роман са сталним интересовањем и уживањем, а то је најбољи знак његове уметничке вредности.

Ма да је Немачка претежно индустријска земља, а то значи земља великих градова, још од натурализма постоји у књижевности реакција на третирање искључиво великоварошких проблема, као што је то био случај код писаца онога па и доцнијих времена. Тако је насупрот књижевности асфалта и фабрике стварана књижевност села и редне груде. Тај сеоски роман ужива последњих година нарочите симпатије. Међутим, данас то више нису изразито завичајни романи, пошто се у њима додирују и други социјални проблеми, иако су писци изразити анти-великоварошани. Такви су међу савременим књижевницима Гризе и Вагерл, први претставник протестанског севера, други католичког југа.

Фридрих Гризе је Мекленбуржанин, мрачан и јак. Његово причање је троме и тешко, али некако старозаветно снажно. Он прича лагано и без

психологије, и унесећи тајанственост у слакидашњицу. Његови типови нису нимало једноставни: сваки носи понешто у себи, бори се са понечим у себи. *Зима* (1927) је Гризеово главно дело. То је кироно замахнут, гламазан и магловит сески роман, мало забаван у обичном смислу те речи, и где је снажан стил прилагођен теми: животу сељака на северу, „од давнина навикнутих на лаган ток ствари.“ Док се код Ине Зајдел тачко зна и где се и кад радња догађа, овде фабула није везана ни за место, ни за време. Треба задесити свако село. Предзнаци и знаци велике несреће — једке нечовечно оштре зиме — гомилају се, људи тупе, морал лабази, зло у сваком виду цикаља, док не дође сама несрећа, „испуњење“, пропаст. Али не пропадају сви, увек понеко остане, верује Гризе, „нов род ступа на позорницу и води даље ствари.“ То су они који нису изгубили веру у земљу. У томе се наслућује тежиште проблема: благослов земље могу очкивати само они који су постојани у оданости према њој, јер земља и њена снага не могу пропасти, она је управо извор вечних снага. — Неко у роману каже: „Има ствари које су у почетку мрачне; али кад их човек уради, тада улића сваки да су морале бити урађене.“ Тако је и са овим делом Фридриха Гризеа.

Док Гризе описује ћутљив и тегобан живот сељака на северу Немачке, дотле је средина Аустријанца Вагерла католички југ. Код њега нема магле, нема тајанствености: све је јасно, лепо или ружно, радосно или болно, а људи као људи, час добри час зли, час срећни час несрећни. *Година Господња* (1933), а то ће рећи сељакова, је песничка хроника живота на селу, од пролећа до пролећа, реалистична химна ратару. У низу слика и сцена одвија се пред нама филм сеоског живота: радни дани и празници, послови и обичаји, невоље и радости, и упознајемо се са свим типовима са села, од момка до свештеника. Главне личности нема, јунак романа је цело село. Неколико прича тече паралелно, прати се једновремено неколико судбина, при чему се истиче живот младог црквењака Давида, који зна само за мајку, и желео би да постане пустињак, љубави и чудотворства ради. Давидови доживљаји донекле везују детаље, стварају од делова целину, табло. Вагерл пише необично. Он је ученик Хамсунов, добар, одличан ученик, само без учитељеве снаге и демоније, неки симпатични Хамсун. Хумор је начин с којим се гледа на живот, одговара на тегобе живота, и то је најлепша страна Вагерловог талента. Лако причање и диван стил чини да превидимо недостатак унутрашње форме. Ни за роман није добро кад се ништа не догађа. Срећом ређање сцена брзо престаје, други део романа је пун, ту се не болује од дистресија, не бележи фолклор. Постаје нам јасно да је Вагерл прави уметник и да зна шта хоће. Увиђамо на крају да нам је дао много више него што је на почетку обећао, тако да његову књигу остављамо са осмехом и свесни да се труд богато исплатио.

Др М. Ђ.

ЗЕДАН ЗНАЧАЈАН СМЛАДИНСКИ РОМАН

Никола Трајковић: Сироче и богаташ. Издање „Бугарстома“. Београд, 1943.

Име Николе Трајковића познато је и нашој широкој читалачкој публици, јер он ради већ пуних 20 година на нашој књижевности. Школован у иностранству, зналац страних језика и великих европских литература, Никола Трајковић се развио под позитивним утицајем великих писаца модерне светске књижевности, али је увек остао дубоко националан, чврсто срастао са народом из кога је поникао и са земљом која га је дала. Никола Трајковић спада у ред оних значајних наших писаца који су пред својим духовним очима стално носили наше националне и расне вредности и постојано тежили да их уметнички уобличе у своје стваралачке творевине, у прикладном литерарном изразу.

Никола Трајковић ради на књижевности још од своје ране младости; прве своје саставе написао је још као гимназиста. До данас је објавио девет књига прозе, већином збирке приповедака, два романа, две драме и једну збирку путописа. Збирке приповедака носе наслове: „Игра пинифа и сатира“; „Међулужја“; „Опатијска мадона“; а већа новела, објављена у посебној књизи има наслов: „Три виђења свете Петке“. Оба његова романа имају за теме проблем сазревања и психологију младости: „Нас двојица и она“ (у првој редакцији, у часопису „Мисао“, роман се звао „Прва љубав мога брата“) и „Сироче и богаташ“. Његове драме обрађују мотиве из наше народне традиције, али не на старински, фолклористички начин него у модерној, уметничкој стилизацији: „Тоса“ и „Девојка бржа од коња“. У својим путописима („За горама гласови“) Трајковић је дао низ дубоко прооцењених виђења и доживљаја.

Поред тога потребно је истаћи да је Никола Трајковић познат и као позоришни човек. Он је кроз читав низ година сарађивао са нашим позориштем, те уређивао позоришну страну дневника „Време“. Када је своједобно покретан наш најбољи позоришни часопис „Комедија“, Никола Трајковић је међу оснивачима и уредник његов. Све до скоро био је уредник позоришног часописа „Српска сцена“. До сада је Никола Трајковић објавио врло велики број чланака из области позоришне естетике и позоришног живота, нарочито нашег.

У последње време, Трајковић се афирмирао као одличан познавалац прошлости Београда. Рођењем и пореклом Београђанин кроз неколико генерација, из старе београдске породице, Трајковић је заронио дубоко у прошлост свога родног града, читао старе путописе, превртао архивску грађу, прелиставао историске изворе, али не са педантношћу ригорозног научника који пише дебеле и учене књиге, него са страхћу и духовном радозналношћу правога уметника, који присно, интимно и непосредно оживљава прошлост, заетски дочарава прокујале деценије и векове, уметнички евоцира људе и догађаје који су неповратно прогинули. Ми бисмо желели да Трајковић настави и доврши овај лели и захвални посао проучавања и приказивања прошлости Београда, ка да нам ускоро пружи једно

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

заокружено, синтетично дело о овом значајном предмету, а додичје евентуално и један историјски роман из прошлости Београда.

Међутим, и поред озако обимног и разноврског књижевног рада, Трајковић није добио заслужена признања оних, који су у току протеклих 20 година водили главну реч у нашем књижевном животу. Једино признање била је награда Општине града Београда на конкурс за најбољу приповетку из београдског живота, којом је приликом награђена Трајковићева критика поступала је неправично са његовим делима, њему се није обраћала довољна пажња, а уколико се о њему уопште писале, то је чињено, у већини случајева, без толико потребне објективности. Зато је крајње време да се и о Николи Трајковићу изрекне праведан суд и да се — поред осталих писаца, који су пуних 20 година били запостављени и одгурнути у позадину — и он постави на оно место у нашој књижевној хијерархији које му припада по његовој стварној вредности.

У новом роману „Сироче и богаташ“, који се свих дана појавио у издању „Југоистока“, Трајковић је успешно обрдио читав комплекс крупних и значајних националних, социјалних, стичких и религијских проблема, и то на несумњиво уметнички начин. Роман већ почиње изванредно живо и узбудљиво. У селу Зелени Лугови, недалеко од Велике Мораве, једна сељанка средњих година, али изборана и камучена изгледа, растаје се од свога јединца, петнаестогодишњег дечака, свим прстима, једноставним и до суза дирљивим речима: „Дете моје, отац ти је погинуо у рату. Зли људи отели су ти очевину. Ја те више немам чиме хранити. Иди у свет, окупај срећу . . . Зво ти свих нових сланки и једне поштење, у зноју мога лица, зарађене десетине; то је све што ти могу дати!“.

После ових реч, мајка је пољубила и прекрстила свога јединца и пустила га у свет. Успут, Живојин (тако му је било име) сусреће Смиљу, другарицу из детињства, прву и једину љубав своје младости, обећава јој да ће доћи по њу када постане свој човек, пољуби је и „оде низ поље, не окрећући се. Смиља седе на један пањ и заплака се“. Живојину се придружио и његов верни Шаров, који га је свуда пратио. — Изванредно је описан сусрет између Вула Паука и Живојина. Вуле Паук је тип лукавог и препреденог сеоског зеленаша, ратнога друга Живојинова покојног оца, који је, умирући, предао Вулету старање о своје имању. Али, Вуле је приградио имање и затајио покојникову вољу. Зато син мора у свет.

Прве мреже газда Вулета биле су већто разапете. По његовом наређењу, у оближњем селу му одузимају новац и опанке, тобоже украдене, и стављају у затвор, из којег га избавља Шаров. Живојин одлази даље упада у шакџе Циганима, који га злостављају и вежу за једно дрво, али га опет спасава његов добри дух — Шаров! Успут, на једном сеоском вашару, од једнога инвалида, сасвим случајно, он дознаје истину о срамној превари Вулетовој, али неки сумњиви типови, зеленашеви људи, отрују инвалида. Све се то дешава природно, ненамештено, једно проистиче из другога, догађаји се нижу филмском брзином, тако да се прате са напетом пажњом и живом радозналешћу.

Живојин одлази даље, са својим Шаровом, из села у село. Њему се придружује још један сапутник: младић његових година, ратно сироче које не зна ни за своје родитеље, ни за своје родно место, ни за своје горекло. Сироче, изгубљено за време ратних метежа, као толики друга ратна сирочад! Они лутају даље заједно, у троје: Живојин, Миле (нови друг) и Шаров. Триумвират, који тражи срећу у животи!

Насред друма стајао је огромни, спортски аутомобил, својина београдског банкара Светислава Петровића. Испред аута шетала се г-ђица Симоида, банкареза јединица, шеснаестогодишња девојка, која је нестрпљиво чекала да шофер Јозеф оправи квар на ауту, па да се врати кући у Београд. Занимљив сусрет; изненађење Живојина и Мила када су угледали ауто, разговор са Симоидом, одлазак до оближње чесме, распитивање о циљу њиховог путовања. Симоида хоће да им помогне, наговара их да пођу с њом у Београд, они пристају, али се шофер опире, карочито се љути када и прљави, прашњави Шаров улази у дивна, чиста, скупочена кола. Наравно, шофер мора да погусте и Шаров ускаче, ауто полази. Већ је вече. Ауто лети кроз поља, преко мостова, брегова, брзо, све брже. Авала! Пред њима се пружа величанствен изглед: Београд, у мору светлости. Доживљај првога виђења Београда у души младога сељачета дат је тако сликовито и живописно, са толико стваралачке фантазије, да се дубоко уреже у свест читалаца.

У Симоидином оцу, банкару Петровићу, оба младића нашли су новог, моћног савезника: Милу ће помоћи да нађе своју мајку, која га је годинама тражила, а Живојину ће омогућити да дође до очевог тестамена, на основу којег ће добити натраг очевину. Сусрет између Мила и његове матере у Смедереву, његово родном месту, дат је ванредно узбудљиво и непосредно, али ипак без патоса и театралности. Исто тако, тровање Шарова од стране једнога плаћеника газда Вулета Наука, и жалопојка Живојина над лећом вернога пса, дати су нимало сладуњаво и нимало сентиментално. У сећањима на родно село, на стару мајку, на вољену девојку, на завичај, има дубоке носталгије и истинске поезије.

На крају романа, све се добро свршава. Истина побеђује. Кривци бивају кажњени. Правда ликује. Миле и његова мајка враћају се у њихово Смедерево, а Живојин у своје село, своје родитељском дому, својој поново враћеној земљи, својој мајци и својој Смилји. Обистинљују се старе, вечито истините речи: „Правда је спора, али достижна!“

Моралистичка тенденција Трајковићева романа је дата у тако живој, занимљивој и уметничкој форми да се уопште и не осећа. Иако писац тежи да у срцима наше омладине ублажи осећања класне супротности и социјалне нетрпљивости, он је до последње стране остао уметник, пре свега и изнад свега уметник који предано послужи вечитим националним и човечанским идеалима.

Др Р. В. Ђисаловић

WWW.UNILIB.RS

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ

препоручује своја следећа издања:

ДВА ВЕКА СРПскоГ СЛИКАРСТВА

ОД
МИЛАНА КАШАНИНА
СА УВОДНОМ РЕЧЈУ
МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ
ВЕЛИБОРА ЈОНИЋА

Књига је штампана у формату велике осмине, на бездрвној финој хартији, са 120 уметничких репродукција на кунст-друку и с прилогом четири слике у више боја.

Цена књизи 255.— динара

ОДАБРАНЕ СТРАНЕ НАШИХ ПИСАЦА

- 1) Песме Домовини — Антологија родољубиве лирике — Одабрао, уредио и предговор написао Трифун Ђукић — 280 стр. Дин. 30.—

РАЗНА БЕЛЕТРИСТИЧКА ИЗДАЊА

- 1) Петар Петровић Његош: Дела — II књ.: Слободјада — Мање пјесме. — Проза — 457 стр. Дин. 65.—
- 2) Петар Петровић Његош: Преписка. Прва књига. Дин. 135.—
- 3) „Из великих дана“. Одабране ратне приповетке српских приповедача. Дин. 25.—
- 4) Владимир Велмар-Јанковић: Дневна вест. „ 25.—
- 5) Буро Димовић: Симеон Немања. „ 25.—
- 6) Миливоје Предић: Голгота. „ 25.—
- 7) Момчило Милошевић: Јован Владислав. „ 40.—
- 8) Душан Николајевић: Две драме. „ 20.—
- 9) Живко Милићевић: Записи о српској земљи. „ 40.—

МУЗИЧКА И НОТОГРАФСКА ИЗДАЊА

- 1) Стеван Мокрањач: Православно српско народно црквено појање — У редакцији и допуни Косте Манојловића — 520 стр. Платно: 100.—
- 2) Јосиф Маринковић: Песме за један глас и клавир — Одабрао и за штампу приредио Др. Милоје Милојевић — 93 стр. 50.—

- 3) Јосиф Маринковић: Божествена литургија Св. Јована Злаoustог — За мешовити хор — У редакцији Косте П. Манојловића — 79 стр.

Платно: 40.—
Картон: 20.—

- 4) Јосиф Маринковић: Помен — За мешовити хор — У редакцији Косте П. Манојловића — 15 стр. 8.—

- 5) Петар Стојановић: Нова основна школа за виолину — I свеска 43 стр. 35.—
III и IV свеска. 30.—

- 6) Мокрањчева Споменица — Написао Коста Манојловић 196 стр. 24.—

УМЕТНИЧКЕ МОНОГРАФИЈЕ

- 1) Љуба Ивановић: Цртежи — предели — 52 репродукције с предговором Богдана Поповића. 100.—
- 2) Боривоје Стевановић: 33 године сликања око Београда — 32 репродукције с предговором Момчила Милошевића 60.—

РАЗНА НАУЧНА ИЗДАЊА

- 1) Вук Стефановић - Караџић: Српски рјечник — Истумачен немачкијем и латинскијем рјечница — IV издање — 922 стр. Картон: 200.—
- 2) Тихомир Борђевић: Белешке о нашој народној поезији — стр. 189. 40.—
- 3) Драгутин Костић: Тумачења II књиге Српских народних пјесама Вука Караџића — 169 страна. 20.—
- 4) Др. Јован Радонић: Сlike из историје и књижевности — 533 страна. 135.—
- 5) Списи Светога Саве и Стевана Првовенчаног — Са црквенословенског на савремени српски језик превео Др. Лазар Марковић — 234 стр. 25.—
- 6) Др. С. Сагадин: Управно судство. 30.—

Где није посебно означено да је књига повезана, цене се подразумевају за броширано издање. Сва издања Државне штампарије у Београду могу се добити код свих књижара у целој земљи, а уз унапред послат новац преко чековног рачуна бр. 56.080 могу се поручити на Стоваришту књига Државне штампарије: Београд, Црногорска 1.